

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Херсонський державний університет
Кафедра філософії та соціально-гуманітарних наук

ПЕТРИК А.М.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ
УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

для студентів усіх напрямів підготовки
Херсонського державного університету

Розглянуто на засіданні кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук (протокол № від червня 2019 р.)

Схвалено науково-методичною радою ХДУ (протокол № від червня 2019 р.)

Рекомендовано до видання Вченою Радою Херсонського державного університету (протокол № від червня 2019 р.)

Автор:

Петрик А.М. – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук

Рецензенти:

Татарченко О.Б. – кандидат історичних наук, доцент.

Сидорович Є.С. – кандидат історичних наук, старший викладач.

Петрик А.М.

Навчально-методичні рекомендації до семінарських занять з дисципліни «Історія України та української культури». – Херсон, 2019. – 69 с.

Для студентів усіх напрямів підготовки Херсонського державного університету.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	4
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ.....	5
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	20
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	40
ДОДАТКИ.....	47
<i>ОСНОВНІ ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....</i>	<i>47</i>
<i>ЗНАКОВІ ВІЙСЬКОВІ ОПЕРАЦІЇ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ.....</i>	<i>54</i>
<i>СПИСОК ПРАВИТЕЛІВ РУСІ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ УТВОРЕНЬ.....</i>	<i>62</i>

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна "Історія України та української культури" є складовою циклу соціально-гуманітарної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр". Знання, отримані студентами в рамках даної навчальної дисципліни, в подальшому будуть використані при вивченні окремих тем таких навчальних дисциплін, як: "Україна в Європі і світі", "Філософія", "Політологія", "Соціологія" тощо.

Вивчення дисципліни «Історія України та української культури» спрямовано на реалізацію сучасної концепції освіти студентів вищих навчальних закладів України, основою якої є ґрунтовна історико-філософська підготовка у поєднанні з орієнтацією на світоглядно-філософські проблеми сьогодення.

Метою викладання навчальної дисципліни "Історія України та української культури" є створення цілісного уявлення про історичний розвиток української держави, українського народу та його культури, що має бути основою для виховання патріотичних почуттів, національної та громадянської самосвідомості.

Методичні рекомендації до проведення семінарських занять передбачають питання до кожної теми, які студенти мають опрацювати за допомогою базової та додаткової літератури. Питання для самоконтролю дозволяють як перевірити підготовку до теми, так і звернути увагу на найважливіші її аспекти.

До навчально-методичних рекомендацій включений список рекомендованої літератури. У якості додатків, з ціллю полегшення засвоєння навчального матеріалу курсу, розміщені: короткий словник термінів, перелік основних військових операцій, список правителів українських державних утворень.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ

Розділ 1. ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Українські землі у первісну добу. Витоки та передумови формування української культури

Найдавніші племена і держави на території України

Поява людини на території України. Первісні люди та їх спосіб життя. Матеріальна культура первісної доби. Неолітична революція. Трипільська культура та її особливості. Розвиток землеробства і скотарства. Кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни на українських землях. Мистецтво та релігійні вірування кочових народів на території України. Античні міста-держави Північного Причорномор'я: історичний і культурний розвиток.

Східні слов'яни на території України

Проблема "прабатьківщини" слов'ян в історіографії. Зарубинецька та черняхівська археологічні культури. Розселення східних слов'ян. Господарство і побут східних слов'ян. Суспільно-політичний лад. Міфологія та релігійні вірування. Антський племінний союз. Взаємовідносини східних слов'ян з сусідніми народами.

РОЗДІЛ II. СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Княжа доба на території України. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства

Передумови утворення Київської Русі

Походження термінів "Русь", "Руська земля", "Україна". Київ як політичний центр полянського союзу племен. Теорії походження державності у східних слов'ян.

Період "збирання руських земель". Перші князі

Утворення Київської Русі. Формування соціальної структури і політичної влади. Соціально-економічний розвиток. Внутрішня та зовнішня політика киеворуських князів Олега, Ігоря, Ольги, Святослава. Військові походи перших князів. Розширення кордонів Руської держави. Русь і Візантія.

Період піднесення і розквіту Київської Русі

Реформаторська діяльність Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Християнізація Русі та її значення для розвитку української культури. "Руська Правда" як історико-правова пам'ятка. Міжнародні зв'язки і місце Київської Русі в історії середньовічної Європи.

Період феодальної роздробленості Русі

Політична децентралізація Київської Русі. Причини і наслідки феодальної роздробленості. Південноруські князівства та їх розвиток. Галицько-Волинська держава та її роль в історії України. Соціально-політичні та культурні особливості Галицько-Волинського князівства.

Культура Київської Русі.

Загальна характеристика культури Київської Русі. Архітектура, літописання, музика, живопис, театр. Освіта і наука Київської Русі.

Кочові народи і Русь

Неслов'янські народи на території України у IX – першій третині XIII ст. Монгольська навала та встановлення золотоординського іга. Боротьба з монголо-татарами. Вплив кочової культури на формування культури українського народу.

Україна під владою іноземних держав (друга половина XIV – перша половина XVII ст.)

Загарбання українських земель сусідніми державами

Політична ситуація в Східній Європі XIV – першій половині XVII ст. Входження українських земель до складу сусідніх держав – Литви, Польщі,

Угорщини, Московської держави та Молдавського князівства. Експансія Кримського ханства на українські землі.

Литовсько-Польська доба української історії

Зростання політичної могутності Великого князівства Литовського. Боротьба за оволодіння Галицько-Волинським князівством. Включення до складу Литви Східної Волині, Чернігово-Сіверщини, Київщини і Поділля. Політика великих литовських князів на українських землях.

Кревська унія. Розширення південних кордонів Великого князівства Литовського. Боротьба проти наступу німецьких лицарів. Грюнвальдська битва. Литовський князь Вітовт, його зовнішня і внутрішня політика. Ліквідація удільних князівств на українських землях.

Зміцнення Московської держави та її боротьба з Великим князівством Литовським за Чернігово-Сіверську землю.

Соціально-економічний розвиток України (розвиток сільського господарства, міст, ремесел і промислів, торгівлі). Соціальна структура населення України XIV – XVII ст. (шляхта, селяни, міщани, духовенство). Формування панщинно-фільваркового господарства. Зростання залежності населення від магнатів і шляхти. Юридичне оформлення кріпосного права. Литовські статuti (1529, 1566, 1588 рр.). Устава на волоки.

Наступ католицизму. Становище православної церкви. Вплив гуманістичних і реформаційних ідей в Україні. Розвиток освіти і книгодрукування. Полемічна література. Становлення української культури XIV – XVII ст. як синтез здобутків візантійської та західноєвропейської культур (архітектура, образотворче мистецтво, музика та театр, наука та освіта).

Українські землі під владою Речі Посполитої. Наростання національно-визвольної боротьби українського народу

Люблінська унія та утворення Речі Посполитої. Україна під владою Польщі. Польська колонізація українських земель. Соціально-економічний

розвиток України у складі Польщі. Релігійна політика уряду Речі Посполитої. Берестейська церковна унія та братський рух. Козацько-селянські повстання та їх історичне значення.

Феномен українського козацтва

Походження, джерела поповнення і час виникнення козацтва. Причини, час і місце заснування першої Запорозької Січі. Зміни розташувань Січей. Устрій Запорозької Січі. Господарство козаків. Місце козаків у охороні південних рубежів Великого князівства Литовського від татар і турків. Реєстрове козацтво.

Козацтво на міжнародній арені. Морські походи козаків у турецькі володіння. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Політична і соціокультурна роль козацтва в історії України.

Розділ III. УКРАЇНА НА ПОРОЗІ НОВОГО ЧАСУ

Україна за часів козацької державності (середина XVII – кінець XVIII ст.)

Національна революція 1648-1676 рр. як видатне явище європейської історії

Історичний портрет Б.Хмельницького. Українська національна революція XVII ст. : причини, характер, рушійні сили, періодизація. Перебіг Національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої. Відносини української старшини з Кримським ханством. Переяславсько-московський договір та його оцінка в історіографії. Формування української козацької держави. Революційні зрушення в українському суспільстві внаслідок Національно-визвольної війни під проводом Б.Хмельницького.

Доба Руїни в історії України

Гетьманування Ю.Хмельницького та І.Виговського. Порушення царем умов Переяславської угоди. Гадяцький договір. Розчленування України на Лівобережжя і Правобережжя. Чорна Рада. Гетьмани П.Тетеря та

І.Брюховецький. Андрусівський мир. Гетьман Петро Дорошенко. Бучацька угода. Гетьмани Дем'ян Многогрішний та Іван Самойлович. Подальше обмеження автономії України. Бахчисарайська угода. "Вічний мир" і остаточне закріплення поділу України.

Розвиток Лівобережної України і Слобожанщини у складі Російської держави

Адміністративно-політичний устрій. Наступ на політичну автономію України. Обрання гетьманом Івана Мазепи. "Коломацькі статті". Соціальна політика І.Мазепи. Україна на початку Північної війни. Таємна дипломатія І.Мазепи та перехід на бік Карла XI. Наслідки цієї акції для України.

Обрання гетьманом І.Скоропадського. Полтавська битва. Смерть І.Мазепи. Гетьман у вигнанні Пилип Орлик та його "Конституція".

Інкорпораційна політика царизму. Утворення Малоросійської колегії на чолі з С.Вельяміновим. Наказний гетьман П.Полуботок. Боротьба старшини за відновлення гетьманства. Гетьман Д.Апостол. Його економічна політика, реформа судових установ.

Останній гетьман України К.Розумовський. Обмеження козацького самоврядування на Слобожанщині. Ліквідація Запорозької Січі. Задунайська Січ. Утворення Чорноморського козацтва. Переселення козаків на Кубань.

Прагнення старшини до зрівняння в правах з російським дворянством.

Розвиток Правобережної України та західноукраїнських земель під владою Польщі (друга половина XVII – XVIII ст.)

Особливості соціально-економічного життя. Гайдамацький рух, його причини, характер і розмах. Коліївщина. Західноукраїнські землі під чужоземним ігом. Полонізація православної шляхти. Релігійні відносини. Занепад братств. Рух опришків. Закарпаття під владою Угорщини. Буковинські землі в складі Молдавського князівства. Поширення на Буковину влади Австрії.

Українське бароко як нове світовідчуття і нове мистецтво.

Розвиток історичної самосвідомості українського народу. Особливості українського бароко (архітектура, література, музика, театр). Феномен Петра Могили. Значення Києво-Могилянської академії для розвитку освіти та науки в Україні. Григорій Сковорода – геній українського бароко.

Розділ IV. НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Період боротьби за українське національне відродження (XIX - початок XX ст.)

Феномен українського національного відродження

Причини, передумови та періодизація Українського національного відродження. Вплив ідей романтизму на українську культуру. Видатні представники Українського національного відродження та їх твори.

Українські землі у складі Росії в першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний устрій і чисельність населення. Розвиток товарних відносин і криза феодальної системи господарства. Стан сільського господарства. Розвиток промисловості, торгівлі, транспортної інфраструктури. Загострення соціальних суперечностей. Поширення кріпацтва на Південну Україну.

Декабристи в Україні. "Південне товариство". "Товариство об'єднаних слов'ян". Повстання Чернігівського полку. Вплив польського повстання 1830-1831 рр. на Україну.

Діяльність Кирило-Мефодіївського товариства. Програмні твори кирило-мефодіївців. Т.Г.Шевченко в українському національному русі. Вплив його творів на формування української національної ідеї. Репресії царизму проти кирило-мефодіївців і Т.Г.Шевченка.

Модернізація соціально-економічного життя в Наддніпрянській Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.

Кримська війна і Україна. Маніфест Олександра II від 19 лютого 1861 р. Особливості селянської реформи в різних регіонах України. Ліберальні

реформи 1960-70-х років в Російській імперії: земська, міська, судова, фінансова, військова. Історичне значення реформ.

Перехід від мануфактури до фабрики. Промисловий розвиток українських земель в пореформену добу. Залізничне будівництво. Швидкий розвиток важкої промисловості в Донбасі і Придніпров'ї. Іноземний капітал та його значення у прискоренні темпів промислового розвитку. Народження вітчизняної буржуазії. Зростання міст. Робітничий рух.

Стан сільського господарства. Кріпосницькі пережитки у землеволодінні і землекористуванні. Поглиблення соціального розшарування села. Початок руйнування традиційного села. Селянський рух. Поява народників і "ходіння в народ". "Чигиринська змова".

Західноукраїнські землі в другій половині XIX ст.

Адміністративний устрій західноукраїнських земель. Економічний розвиток західноукраїнських земель після революції 1848-1849 рр. Іноземний капітал у промисловості. Становище робітників. Національний склад буржуазії і робітників.

Стан сільського господарства. Землеволодіння і землекористування. Початок переселення українців на Американський континент. Перші українські колонії в США, Канаді, країнах Південної Америки.

Суспільно-політичний рух після революції 1848-1849 рр. Москвофіли і народовці. Формування перших політичних партій та їх програмні положення.

Суспільно-політичне і культурне життя в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.

Загальні тенденції та особливості українського національного руху в другій половині XIX ст. Становлення української нації. Зародження націоналізму. Український національний рух. В.Антонович як ідеолог "хлопоманства". Народницький рух у 1860-1880-х рр. Громадівський рух. "Братство тарасівців" як праобраз українських політичних партій. "Молода Україна". Активізація національного руху. Перші українські політичні партії

та їх програми. Перші робітничі організації, марксистські гуртки, соціал-демократичні осередки. Радикальний соціалізм М. Драгоманова.

Особливості національного руху в західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. Боротьба москвофілів з народовцями. Роль Івана Франка у національно-культурному русі. РУРП – перша легальна українська партія європейського типу. Започаткування руху за політичну незалежність України. "Молоді" радикали і книга Ю. Бачинського "Україна irredenta". Виникнення соціал-демократичної і національно-демократичної партій. Партійні видання і соціально-політичні часописи.

Українські політичні партії в Наддніпрянській та Західній Україні. Діяльність загальноросійських партій на українських землях. "Українське питання" в програмах політичних партій. Михайло Грушевський і його роль у розвитку української національної культури.

Вплив реалізму на розвиток українського мистецтва (література, театр, музика, живопис). Традиція і модерн в українській культурі кінця XIX – початку XX ст.

Розділ V. УКРАЇНА В НОВІТНІЙ ЧАС

Україна в добу національно-визвольних змагань (1917-1920 рр.)

Україна на початку XX ст.

Соціально-економічне становище українських земель у складі Росії. Монополії у промисловості і в банківській справі. Економічна криза початку XX ст. Робітничі страйки 1903 р. Масові селянські виступи.

Україна в демократичній революції 1905-1907 рр.

Причини, характер, періодизація і здобутки революція 1905-1907 рр. Піднесення українського національного руху. Виникнення україномовної преси. "Просвіти" в українському русі. Українська думська громада. Третьочервневий переворот.

Столипінська аграрна реформа. Економічні і політичні наслідки реформи. Масові переселення українських селян до Сибіру і Далекого Сходу.

Діяльність українських партій і організацій в післяреволюційну добу. Робітничий і селянський рух. Українське питання в Державній Думі.

Західноукраїнські землі на початку ХХ ст.

Соціально-економічний розвиток. Боротьба трудящих проти соціального гніту. Кооперативний рух. Поява українських організацій "Січ", "Сокіл", "Пласт". Культурно-просвітницький рух. Церковне життя. Активізація переселенського руху за океан.

Україна в Першій світовій війні.

Україна у планах воюючих сторін. Военні дії на території України. Національно-визвольний рух в умовах війни. Діяльність "Товариства українських поступовців", "Спілки визволення України", "Головної Української Ради". Антиукраїнська політика у новоствореному Галицько-Буковинському губернаторстві. Українські січові стрільці. Антивоєнний рух народних мас.

Боротьба за відродження української державності (1917-1920 рр.)

Лютнева революція в Росії. Утворення Центральної Ради в Києві. Державотворча та соціально-економічна політика Центральної ради. Універсали та Конституція Центральної Ради. Процес зростання національної свідомості «із селян до нації». Формування ідеї соборної України. Більшовики та українська революція.

Українська держава П.Скоропадського: соціально-економічні заходи, національно-культурна політика, зовнішньополітичний курс. Створення української вищої школи. Українська академія наук.

Директорія УНР, її склад, соціальна база, політика.

Утворення ЗУНР. Акт злуки УНР та ЗУНР.

Становлення радянської влади на Україні

Війна Радянської Росії проти УНР. Більшовицька влада в Україні. Політика "воєнного комунізму". Селянський опір владі більшовиків.

Махновщина. Радянська влада як форма більшовицької диктатури.
Проголошення УСРР. Перша радянська конституція України. Радянсько-польська війна і Україна.

Радянська Україна (1921-1991 рр.)

Україна в добу нової економічної політики (1921-1928 рр.)

Соціально-економічне і політичне становище України на початку 20-х років. Криза "воєнного комунізму". Голод 1921-1923 рр. на Півдні України: причини і наслідки.

Перехід до нової економічної політики. Мета і цілі НЕПу. НЕП у промисловості. Суть господарського розрахунку. Трестування промисловості. Наслідки відбудовного процесу.

УСРР в системі "договірної федерації". "Автономізація" незалежних республік під виглядом утворення нової федерації – СРСР. Наслідки входження УСРР до складу Радянського Союзу. Конституція СРСР 1924 року.

Позиції лідерів державної партії щодо майбутнього курсу соціально-економічної політики. Сталінський курс на "всеосяжну колективізацію" селянських засобів виробництва. Курс на індустріалізацію країни. "Криза НЕПу" як результат відмови партійно-державного керівництва від "ринкової змички" між містом і селом. "Ножиці цін". Хлібозаготівельні кризи.

Перші кроки культурного будівництва: кампанія щодо ліквідації неписьменності, розгортання мережі освітніх установ, створення закладів комуністичного виховання. Ліквідація університетської освіти і перенесення центру наукових досліджень в установи ВУАН. Наслідки радянзації науки.

Політика коренізації, її особливості і наслідки. Досягнення і прорахунки українізації. Національне відродження у літературі та мистецтві. Літературний процес та М.Хвильовий. Український театр Леся Курбаса. Ставлення тоталітарного режиму до інтелігенції. Антицерковна політика державної партії.

УРСР в умовах утвердження тоталітарного ладу (1929-1938 рр.)

Завершення внутріпартійної боротьби в ЦК ВКП(б) і утвердження одноособової диктатури І.В.Сталіна. Згорання нової економічної політики.

Проблема темпів індустріалізації. Дискусії з приводу плану першої п'ятирічки. Перехід до директивного планування. Ескалація репресій проти господарників і спеціалістів. Виробниче змагання. Стаханівський рух. Результати капітального будівництва у промисловості в роки першої і другої п'ятирічок.

Хлібозаготівельна криза 1924-1929 рр. Поворот до суцільної колективізації. Гасло "Ліквідація куркульства яккласу": причини, масштаби, наслідки. Завершення колективізації основної частини селянських господарств у 1931-1932 рр. Деградація сільськогосподарського виробництва в одержавлених колгоспах. Голодомор 1932-1933 рр. і його наслідки.

Зростання культу особи Сталіна. Репресії на Україні. Судові політичні процеси 1930-х років. Чистка партії. Знищення керівництва КП(б)У.

Згорання політики українізації. Національно-культурна політика державної партії в УРСР 30-х років. Боротьба з "буржуазним націоналізмом" і "націонал-ухильництвом". "Розстріляне відродження".

Умови і результати культурного розвитку в 1930-х роках. Ліквідація неписьменності. Загальноосвітня і вища школа. Відродження університетської освіти. Діяльність АН УРСР. Здобутки і трагічні сторінки літератури і мистецтва.

Україна в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)

Західноукраїнські землі між двома світовими війнами. Мюнхенська змова і доля Карпатської України. Пакт Молотова-Ріббентропа. Початок Другої світової війни. Включення західноукраїнських земель до складу УРСР та їх радянська організація. Напад Німеччини та її союзників на СРСР. Катастрофічні поразки 1941 р. Оборона Києва, Одеси і Севастополя. Бої за Донбас.

Початок народної боротьби в тилу ворога. Німецький окупаційний режим. План "Ост". Адміністративний устрій окупованої України. Розгортання радянського і націоналістичного партизанського руху проти окупантів. Діяльність ОУН-УПА.

Перемога Червоної армії під Сталінградом і початок визволення території України. Розгортання контрнаступу на Лівобережну Україну після Курської битви. Битва за Дніпро. Бої на Правобережжі і в західних областях. Взаємовідносини радянських партизанів з ОУН-УПА. Завершення боїв за Україну восени 1944 р. Наслідки війни для України. Внесок українського народу в розгром нацистської Німеччини.

Розвиток культури України під час Другої світової війни.

Післявоєнна відбудова і початок десталінізації в Україні

Включення УРСР у світову політику як однієї з фундаторів і членів ООН. Участь української делегації в Паризькій мирній конференції 1947 року.

Завершення збирання основних етнічних земель українського народу в межах єдиної держави. Операція "Вісла".

Труднощі відбудови народного господарства. Голод 1946-1947 рр. Насильницька колективізація в західних областях України. Нова хвиля масових репресій проти громадян України. Підпільно-партизанська боротьба ОУН-УПА з тоталітарним ладом. Ідеологічний наступ сталінщини на спроби культурно-національного відродження.

Хрущовська "відлига" і її характер в Україні

Україна після смерті Сталіна. Ідеологічна кампанія з нагоди 300-річчя Переяславської ради. Передача Кримської області до складу УРСР: мотиви і правова основа.

Спроби лібералізації політичного режиму. Критика культу особи Сталіна. Початок реабілітації жертв сталінських репресій. Реформи М.С.Хрущова, їх суперечливий і непослідовний характер, загальна спрямованість і значення.

Заходи щодо удосконалення управління і модернізації промисловості. Спроби подолання кризи в сільському господарстві. Участь України в освоєнні східних регіонів СРСР і цілинних земель.

Поява дисидентів в Україні. Зародження руху "шістдесятників", їх роль у національно-культурному житті. Зміни в кремлівському керівництві у жовтні 1964 р. та їх наслідки для України.

Україна в другій половині 1960-х - першій половині 1980-х рр.

Реформи середини 1960-х років, їх згортання консерваторами в партійно-державному керівництві. Зупинення реабілітації і замовчування злочинної діяльності Сталіна. Деформації в структурі економіки України. Будівництво хімічних підприємств, атомних електростанцій. Наростання екологічної небезпеки. Екстенсивний розвиток сільського господарства, шкідливість кампанії щодо ліквідації "неперспективних" сіл.

Звільнення П.Шелеста. Подальше обмеження прав України. Н.Щербицький як провідник русифікаторської політики центру. Україна в єдиному народногосподарському комплексі СРСР.

Політичні репресії 1960-1970-х років. Посилення реакції в духовному житті. Розгортання правозахисного і дисидентського руху. Репресивні дії органів КДБ. Загострення гальмівних процесів у соціально-економічному та суспільно-політичному розвитку України.

Поглиблення кризи тоталітаризму в СРСР і проголошення незалежності України (1985-1991 рр.)

Спроби М.Горбачова реформувати суспільство на засадах перебудови і гласності. Економічна політика центрального уряду і Україна. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.

Відновлення критики сталінізму. Зростання політичної активності народу. Гальмування перебудовчих процесів в Україні. Національне пробудження українського народу. Реабілітація політичних в'язнів. Викриття злочинів тоталітарного режиму.

Народження Народного руху України і перетворення його в опозиційну до КПРС силу. Перші кроки в демократизації суспільно-політичного життя і утворення нових політичних партій та громадських об'єднань. Реформа виборчої системи. Вибори до Верховної Ради УРСР. Формування парламентської опозиції – "Народної ради". Прийняття Декларації про державний суверенітет України.

Спроба серпневого перевороту у Москві (1991 р.) та його наслідки для України. Схвалення Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України. Заборона діяльності КПУ.

Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Л.Кравчук – перший Президент України. Денонсація Договору 1922 р. про утворення СРСР. Угода про Співдружність незалежних держав.

Незалежна Українська держава

Державотворчі процеси в незалежній Україні

Створення правової бази розвитку України як демократичної держави. Зміцнення державних кордонів. Формування Збройних сил і Військово-морського флоту, Національної гвардії, Служби безпеки, митної служби. Запровадження національної грошової одиниці. Затвердження державної символіки України. Міжнародні відносини і їх правове регулювання в Україні. Кримська автономія.

Політичний розвиток незалежної України

Формування багатопартійності в Україні. Класифікація політичних партій і об'єднань, їх платформи у виборах до Верховної Ради України 1994 року.

Кампанія 1994 р. по виборах Президента України. Обрання Президентом Л.Кучми. Його соціально-економічна та політична платформа. Кроки по її реалізації. Прийняття Конституції України. Вибори до Верховної Ради 1998 р.

Президентські вибори 1999 р. Обрання Президентом Л.Кучми. Соціально-політичний та економічний розвиток України в період його президентства.

Кампанія 2004 р. по виборах Президента України. "Помаранчева" революція. Обрання Президентом В.Ющенка. Політична і економічна ситуація в країні у 2005-2010 рр.

Розклад політичних сил на президентських виборах 2010 р. Обрання президентом В.Януковича. Політична і економічна ситуація в Україні у 2010-2013 рр.

Майдан і Революція гідності 2013-2014 р. Окупація Криму. Воєнні дії на Сході України. Президентський курс П.Порошенка. Європейський вибір України.

Соціально-економічний розвиток незалежної України

Реформування економіки на засадах підприємництва, перехід до ринкових відносин, приватизація. Зниження темпів промислового і сільськогосподарського виробництва. Криза кредитно-фінансової системи. Наростання інфляційних процесів і соціальної напруженості. Пошуки шляхів виходу з кризи і соціального захисту населення. Вступ до СОТ. Сучасний стан економіки. Демографічна ситуація в Україні.

Зовнішня політика незалежної України

Концепція зовнішньої політики України. Визнання України зарубіжними державами, встановлення дипломатичних відносин, формування представництв у міжнародних організаціях, входження у світове співтовариство. Набуття Україною без'ядерного статусу. Україна у складі Співдружності незалежних держав.

Зовнішньополітичні акції України щодо зміцнення миру і співробітництва, припинення воєнних конфліктів. Участь України у миротворчих процесах ООН, у програмі "Партнерство заради мир", в діяльності Ради Європи. Курс України на Євроінтеграцію.

Культура незалежної України

Крах комуністичної ідеології та її наслідки для розвитку української культури. Проблема типології української національної культури. Фактори

зростання національної та культурної самосвідомості. Перспективи розвитку української культури у сучасних умовах. Постмодернізм в українській культурі. Проблема культурного розвитку в умовах глобалізації та ідеологізації. Секуляризаційні процеси та їх вплив на українську культуру. Релігійна ситуація в незалежній Україні.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1 Україна в найдавніші часи

Мета: охарактеризувати основні періоди історичного розвитку України та української культури, розглянути матеріальну та духовну культуру первісності, виявити специфіку релігійних вірувань східних слов'ян.

Ключові слова: антропогенез, соціогенез, палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, неолітична революція, міф, релігія, анімізм, фетишизм, тотемізм, магія, політеїзм.

1. Початок формування людської цивілізації на території України. Періодизація історії первісного суспільства.
2. Матеріальна та духовна культура кам'яної доби (палеоліт, мезоліт, неоліт).
3. Доба міді на території України. Трипільська культура.
4. Культури доби бронзи на території України.
5. Історичний та культурний розвиток неслов'янських народів доби раннього заліза на території України: кіммерійці, скіфи, сармати, греки.
6. Проблеми походження слов'ян та їх розселення. Археологічні культури давніх слов'ян (зарубинецька, черняхівська).
7. Соціально-економічний і політичний розвиток східних слов'ян. Перші державні об'єднання у східних слов'ян. Релігійні вірування та міфологія східних слов'ян.

Література:

1. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
2. Енциклопедія трипільської цивілізації : у 2 томах. Т. 1. / за ред. М. Ю. Відейка. – К. : Укрполіграфмедіа, 2004. – 703 с.

3. Енциклопедія трипільської цивілізації : у 2 томах. Т. 2. / за ред. М. Ю. Відейка. – К. : Укрполіграфмедіа, 2004. – 656 с.
4. Залізник Л. Л. Первісна історія України/ Л. Л. Залізник. – К. : Вища школа, 1999. – 264 с.
5. Історія української культури. Навч. посіб. / За ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
6. Історія української культури у 5-ти т. Т. 1. Історія культури давнього населення України / Ю. С. Асеев [та ін.] ; ред. П. П. Толочко. – К. : Наукова думка, 2001. – 1134 с.
7. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
8. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
9. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / За ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
10. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.
11. Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України : історичний нарис / Ф. С. Уманцев. – К. : Либідь, 2002. – 328 с.

Контрольні питання:

1. Скільки періодів виділяють в історичному розвитку України та української культури?
2. Коли первісні люди почали заселяти територію України?
3. Дайте визначення «матеріальна культура» та «духовна культура».
4. Поясніть термін «неолітична революція».
5. Які причини переходу від привласнюючого до відтворюючого типу господарювання?
6. Що спільного та відмінного між трипільською та українською культурами?
7. Чи можна віднести черняхівську культуру до культури стародавніх слов'ян?

Семінарське заняття № 2 **Княжа доба української історії**

Мета: вивчити історію Київської Русі, теорії її походження, з'ясувати сутність цієї держави, зміст і напрями політики київських князів; розглянути процес християнізації Київської Русі, його вплив на літературу,

освіту, науку, архітектуру, образотворче, музичне та театральне мистецтво; вивчити етапи політичного розвитку Київської Русі.

Ключові слова: ранньофеодальна держава, феодалізм, натуральне господарство, поліцентризація, монголо-татарське іго, монотеїзм, християнізація, агіографія, апокриф, ікона, літопис, мозаїка, монастир, фреска, храм, церква.

1. Передумови утворення Київської Русі. Теорії про державність у східних слов'ян.
2. Виникнення і становлення Київської Русі (кінець IX – X ст.). Діяльність перших князів.
3. Піднесення і становлення Київської Русі (кінець X – середина XI ст.). Політика Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
4. Особливості християнізації Київської Русі. Значення хрещення Русі для історії українського народу.
5. Культура Київської Русі: освіта і наука, література, архітектура і образотворче мистецтво.
6. Політична децентралізація Київської Русі та утворення Київського, Переяславського, Чернігово-Сіверського, Галицького і Волинського князівств.
7. Монгольська навала і занепад руських земель.
8. Створення, піднесення і занепад Галицько-Волинського князівства.

Література:

1. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
2. Висоцький О. Ю. Історія української культури : Навч. посібник / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : НМетАУ, 2009. – 130 с.
3. Історія релігії в Україні / за ред. А. М. Колодного та П. Л. Яроцького. – К. : Знання, 1999. – 735 с.
4. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
5. Історія української культури. Навч. посібник / За ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
6. Калакура Я. С. Українська культура : цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. – К. : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАНУ, 2015. – 496 с.
7. Карпов А. В. Язычество, христианство, двоеверие : религиозная жизнь Древней Руси в IX – XI веках / А. В. Карпов. – СПб. : Алатея, 2008. – 184 с.
8. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.

9. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
10. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / За ред. А. Ярися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
11. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Поясніть значення терміну «ранньофеодальна держава».
2. Назвіть відомі вам теорії походження Київської Русі та їх авторів.
3. Що таке язичництво?
4. Як вплинув перехід до монотеїзму на розвиток Київської Русі?
5. Як сприймали русичі процес християнізації?
6. Який вплив справило християнство на процеси розвитку культури Київської Русі?
7. Що нового було привнесено у державну систему освіти за часів князювання Ярослава Мудрого?
8. Які ви знаєте провідні жанри оригінальної літератури Київської Русі?
9. Коротко охарактеризуйте основні жанри образотворчого мистецтва Київської Русі? Чи існували тоді художні школи, цехи, майстерні?
10. Що становлять собою мозаїки та фрески? Чи можна їх віднести до оригінального вітчизняного мистецтва?
11. Які види прикладного мистецтва набули високого розвитку та поширення на Русі?
12. Визначте історичне значення Галицько-Волинського князівства.

Семінарське заняття № 3 **Литовська-доба української історії**

Мета: охарактеризувати соціально-політичну та культурну ситуацію в Україні у литовсько-польську добу, визначити культурні традиції українського ренесансу, описати процес поширення реформаційних ідей в Україні, визначити причини появи козацтва і соціальних вибухів наприкінці XVI – першій третині XVII ст., охарактеризувати устрій Запорозької Січі.

Ключові слова: експансія, інкорпорація, фільварок, унія, Річ Посполита, реєстрові козаки, козак, гетьман, курінь.

1. Вхідження українських земель до складу Великого князівства Литовського.
2. Польська експансія на українські землі наприкінці XIV – середині XVI ст. Литовсько-польські міждержавні унії.
3. Утворення Речі Посполитої та її політика на українських землях.
4. Формування українського козацтва (причини, джерела, особливості). Реєстрове і нереєстрове козацтво.
5. Запорозька Січ та її суспільно-політичний устрій.
6. Боротьба козаків проти турків та татар.
7. Козацько-селянські повстання наприкінці XVI – першій третині XVII ст.

Література:

1. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
2. Висоцький О. Ю. Історія української культури : Навч. посібник / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : НМетАУ, 2009. – 130 с.
3. Ісаєвич Я. Українське книговидання : витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. – 520 с.
4. Історія релігії в Україні / за ред. А. М. Колодного та П. Л. Яроцького. – К. : Знання, 1999. – 735 с.
5. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
6. Історія української культури. Навч. посібник / За ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
7. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
8. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
9. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / За ред. А. Ярися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
10. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні / В. Литвинов. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. – 472 с.
11. Попович М. Нарис історії культури України / М. Попович. – К. : «АртЕк», 1998. – 728 с.
12. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття / І. Шевченко. – Львів : Ін-т Історії Церкви ЛБА, 2001. – 250 с.
13. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Порівняйте соціально-політичну і культурну ситуацію на українських землях під владою Великого князівства Литовського та Польського королівства?
2. Поясніть термін «оксамитова експансія».
3. Наведіть аргументи на користь існування Литовсько-Руської держави.
4. Охарактеризуйте політику Польщі щодо українських земель.
5. Визначте причини виникнення українського козацтва.
6. Чому Запорозьку Січ називали християнською козацькою республікою?
7. Порівняйте дві хвилі козацько-селянських повстань кінця XVI – першої третини XVII ст.

Семінарське заняття № 4**Українська культура в XIV – середині XVII ст.**

Мета: охарактеризувати соціально-політичну та культурну ситуацію в Україні у литовсько-польську добу, визначити культурні традиції українського ренесансу, описати процес поширення реформаційних ідей в Україні.

Ключові слова: експансія, академія, братство, гуманізм, інкорпорація, полемічна література, природне право, реформація, симонія, ставропігія, унія, целібат.

1. Культурна ситуація у литовсько-польську добу.
2. Перші українські гуманісти: Юрій Дрогобич, Павло Русин, Станіслав Оріховський та ін.
3. Розвиток освіти і діяльність культурно-освітніх осередків (Острозька академія, Лаврський гурток, Києво-Могилянська академія).
4. Церковне життя і Берестейська унія.
5. Роль братського руху у захисті православної віри та культури.
6. Полемічна література в Україні.
7. Розвиток архітектури та образотворчого мистецтва.
8. Театральне та музичне мистецтво.

Література:

1. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
2. Висоцький О. Ю. Історія української культури : Навч. посібник / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : НМетАУ, 2009. – 130 с.

3. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
4. Історія української культури. Навч. посібник / За ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
5. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
6. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
7. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / За ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
8. Попович М. Нарис історії культури України / М. Попович. – К. : «АртЕк», 1998. – 728 с.
9. Самойлович В. П. Народна архітектура України в ілюстраціях / В. П. Самойлович. – К. : Абрис, 1999. – 281 с.
10. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття / І. Шевченко. – Львів : Ін-т Історії Церкви ЛБА, 2001. – 250 с.
11. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.
12. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2002. – 416 с.

Контрольні питання:

1. Охарактеризуйте систему освіти в Україні у другій половині XIV – першій половині XVII ст. Яке значення Острозької академії для розвитку української системи освіти?
2. Яку роль відіграли братства у розвитку української культури?
3. Поясніть значення Берестейської унії 1596 року для розвитку українського православ'я?
4. Оцініть значення І. Вишенського для розвитку української культури?
5. Поясніть проблематику полемічної літератури? Яке її значення для розвитку української культури?
6. Охарактеризуйте особливості розвитку українського мистецтва у другій половині XIV – першій половині XVII ст. (архітектура, живопис, музика, театр та ін.).

Семінарське заняття № 5

Українська гетьманська держава 1648 – кінець XVIII ст.

Мета: визначити передумови Української національної революції, охарактеризувати основні її періоди, визначити особливості формування національної самосвідомості, вивчити процес розбудови Української держави, дослідити історичний розвиток українських земель в добу Руїни, з'ясувати причини поразки революції.

Ключові слова: Зборівський договір, Білоцерківський договір, Слобожанщина, Переяславська угода, «Березневі статті», Хмельниччина, Гетьманщина, Малоросія, Руїна, Гадяцький договір, Андрусівське перемир'я, Вічний мир, Північна війна, «останні мазепинці».

1. Причини, характер, рушійні сили та періодизація української національної революції. Її історичне значення.
2. Розгортання національно-визвольної війни (лютий 1648 – серпень 1657 рр.).
3. Формування і розбудова української козацької держави в ході визвольної війни.
4. Громадянська війна та поділ козацької України на два гетьманства (1657 – 1663 рр.).
5. Боротьба за воз'єднання Української держави (1663-1676 рр.). Гетьмани доби Руїни.
6. Українська державність за гетьманування І. Мазепи.
7. Наступ Російської імперії на українську автономію (1708-1764 рр.)
8. Остаточна ліквідація української автономії (1764-1783 рр.).

Література:

1. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
2. Висоцький О. Ю. Історія української культури : Навч. посібник / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : НМетАУ, 2009. – 130 с.
3. Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної української нації / Я. Грицак. – К. : Генеза, 2000. – 360 с.
4. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст / О. Забужко. – К. : Наукова думка, 1992. – 118 с.
5. Забужко О. С. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О. С. Забужко. – К. : Факт, 2001. – 160 с.
6. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
7. Історія української культури. Навч. посібник / За ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
8. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.

9. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
10. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / За ред. А. Ярися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
11. Попович М. Нарис історії культури України / М. Попович. – К. : «АртЕк», 1998. – 728 с.
12. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Визначте причини Української національної революції.
2. Назвіть етапи Української національної революції та дайте їм стислу характеристику.
3. Охарактеризуйте політичний та адміністративно-політичний устрій держави Військо Запорозьке.
4. Чому період 60-80-х XVII ст. увійшов в історію як доба Руїни?
5. Які гетьмани доби Руїни виступали з ідеєю турецької альтернативи союзу з Москвою?
6. Розкрийте причини шведсько-українського союзу 1708 р.
7. Назвіть заходи Петра I та Катерини II по остаточній ліквідації автономного устрою України.

Семінарське заняття № 6

Українське бароко – «перше культурне відродження»

Мета: з'ясувати феномен козацької культури, окреслити специфіку національного варіанту бароко у літературі, архітектурі, образотворчому, музичному та театральному мистецтві.

Ключові слова: байка, бароко, козак, колегіум, ктитор, літопис, панегірик, Петро Могила, православ'я, Сковорода.

1. Українське бароко як новий світогляд та художній стиль.
2. Формування історичної самосвідомості українського народу.
3. Реформування церкви та освіти.
4. Українська барокова література.
5. Архітектура доби українського бароко.
6. Специфіка українського бароко в театральному-музичному мистецтві.
7. Розвиток образотворчого мистецтва в добу бароко.

Література:

1. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
2. Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної української нації / Я. Грицак. – К. : Генеза, 2000. – 360 с.
3. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
4. Історія української культури. Навч. посібник / За ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
5. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
6. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
7. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / За ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
8. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі/ С. Павличко. – К.: Либідь, 1999. – 448 с.
9. Попович М. Нарис історії культури України / М. Попович. – К. : «АртЕк», 1998. – 728 с.
10. Український живопис ХХ – поч. ХХІ ст. : альбом. – Хмельницький : Галерея, К. : Артанія Нова, 2006. – 304 с.
11. Український модернізм 1910-1930 : альбом / [кер. проекту А. Мельник]. – Хмельницький : Галерея, 2006. – 288 с.
12. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Які особливості козацтва визначили його роль у культурній розбудові України XVII ст.?
2. Що значить для української ментальності поняття «козак» стосовно оцінки людської особистості?
3. Хто із козацької старшини взявся першим опікувати культурні потреби суспільства?
4. У чому полягала реформа церкви та освіти у XVII ст.?
5. Якою була роль Петра Могили у відновленні культурних пам'яток Києва?
6. Назвіть основні літературні жанри цієї доби?
7. Дайте характеристику стилю бароко?
8. Назвіть основні види театральних вистав?
9. Що зумовлює національну специфіку іконопису XVII – XVIII ст.?

10. Які особливості характерні для портретного живопису цієї доби?

II змістовний модуль

НОВА І НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Семінарське заняття № 7

Українські землі у XIX – на початку XX ст.

Мета: дослідити соціально-економічний та політичний розвиток українських земель у XIX - на початку XX ст., визначити передумови національного відродження в Україні, охарактеризувати основні періоди національного відродження, визначити особливості формування національної самосвідомості.

Ключові слова: аграрне суспільство, індустріальне суспільство, реформи, колонія, українська буржуазія, земства, сільська община, промисловий переворот, самодержавство, політична партія, шовінізм, лібералізація, Четвертний союз, Антанта, бурлеск, водевіль, «Енеїда», кобзар, кордоцентризм, модерн, національне відродження, реалізм, Тарас Шевченко, Кирило-Мефодіївське товариство, траверсія.

1. Соціально-економічний розвиток та адміністративно-політичний устрій українських земель у першій половині XIX ст.
2. Соціально-економічний та політичний розвиток українських земель у другій половині XIX – на початку XX ст.
3. Україна в роки першої російської революції (1905-1907 рр.).
4. Україна в роки Першої світової війни.
5. Феномен українського національного відродження. Основні етапи національно-культурного відродження, їх здобутки та особливості:
 - а) Дворянсько-шляхетський період;
 - б) Народницький період;
 - в) Модерністський період.
6. Розвиток суспільних наук і філософії.
7. Українська література XIX – початку XX ст.
8. Образотворче та музично-театральне мистецтво.

Література:

1. Академічне релігієзнавство : Підручник для вузів / за ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.

3. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
4. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К.: Знання, 2002. – 351 с.
5. Історія української культури. Навч. посібник / за ред. О. Ю. Павлової. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
6. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
7. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін.; ред М. М. Закович. – К.: Знання, 2007. – 567 с.
8. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
9. Українська культура в європейському контексті/ Ю. П. Богуцький. – К.: Знання, 2007. – 680 с.
10. Український живопис ХХ – поч. ХХІ ст. : альбом. – Хмельницький : Галерея, К.: Артанія Нова, 2006. – 304 с.
11. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К.: Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Які наслідки мала революція 1848-1849 рр. для Західної України?
2. Охарактеризуйте місце і роль України в документах Кирило-Мефодіївського товариства.
3. Коли було скасовано кріпосне право в Австрійській та Російській імперіях?
4. Що означає поняття «національна самосвідомість»?
5. Яких визначних діячів української науки ХІХ ст. Ви знаєте?
6. Які є підстави вважати Тараса Шевченка засновником сучасної української культури?
7. Охарактеризуйте здобутки української суспільної думки ХІХ ст.?
8. Які художньо-естетичні напрямки характерні для мистецтва і літератури цього періоду?
9. Яким є ідеал людини у художній культурі України кінця ХІХ – початку ХХ ст.?
10. Охарактеризуйте основні стилі та напрямки літератури і мистецтва в Україні на початку ХХ ст.?
11. У чому виявилось входження української культури зазначеного періоду у загальноєвропейський контекст?
12. У чому проявилися здобутки національно-визвольного руху в Україні в революції 1905-1907 рр.?

13. Які плани щодо України були у країн-учасниць Антанти і Четвертного союзу?

Семинарське заняття № 8

Національно-демократична революція в Україні (1917-1920 рр.)

Мета: окреслити основні етапи формування української держави в ході революції, з'ясувати причини поразки та історичне значення боротьби українського народу за незалежність у 1917-1920 рр., охарактеризувати культурну політику українських урядів у період національно-визвольних змагань.

Ключові слова: універсали, Центральна Рада, Генеральний секретаріат, Гетьманат, Директорія, інтервенція, двовладдя, більшовизм, білогвардійці, анархісти, «воєнний комунізм», червоний терор.

1. Розгортання національно-визвольної боротьби на українських землях після повалення царизму в Російській імперії.
2. Утворення Центральної Ради та її соціально-економічна та політична діяльність.
3. Українська держава гетьмана П. Скоропадського: його політична платформа, досягнення та прорахунки.
4. Боротьба Директорії за відродження УНР. Занепад української державності.
5. Відносини українських національних урядів більшовистською Росією.
6. Утвердження радянської влади на українських землях. Політика «військового комунізму».
7. Розвиток української культури в період національно-визвольних змагань (1917-1921 рр.)

Література:

1. Академічне релігієзнавство : Підручник для вузів / за ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.

3. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
4. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
5. Історія української культури. Навч. посібник / за ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
6. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
7. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
8. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
9. Українська культура в європейському контексті/ Ю. П. Богуцький. – К. : Знання, 2007. – 680 с.
10. Український живопис ХХ – поч. ХХІ ст. : альбом. – Хмельницький : Галерея, К. : Артанія Нова, 2006. – 304 с.
11. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Наведіть факти, що свідчать про розгортання національно-визвольного руху в березні-червні 1917 р.
2. В чому зміст і значення універсалів Центральної Ради?
3. В якій сфері діяльності урядом П.Скоропадського було досягнуто найбільших успіхів?
4. Розкрийте причини падіння ЗУНР.
5. У чому причини поразки Директорії?
6. В чому полягала політика «воєнного комунізму»?

Семінарське заняття № 9

Радянська Україна у 1920-1930-х роках

Мета: з'ясувати історичний розвиток України у міжвоєнний період, сутність і значення українізації, індустріалізації, колективізації, окреслити основні тенденції розвитку української культури 1920-1930-х рр.

Ключові слова: неп, п'ятирічки, колективізація, індустріалізація, продрозкладка, розкуркулення, тоталітаризм, комунізм, голодомор, геноцид, репресії, інакомислення, «Розстріляне відродження», авангард,

інтернаціоналізм, «літературна дискусія», неокласики, робітфак, символізм, коренізація, українізація, футуризм.

1. Міжнародне становище УСРР, соціально-економічна і політична криза на початку 1920-х рр.
2. Україна в умовах Нової економічної політики.
3. Утворення СРСР та остаточна втрата Україною незалежності.
4. Політика українізації. Національно-культурне піднесення і «культурна революція» 1920-1930-х рр.
5. Політика прискореної індустріалізації.
6. Колективізація сільського господарства. Трагедія Голодомору 1932-1933 рр.
7. Перехід до тоталітаризму наприкінці 1920-х рр.
8. «Розстріляне відродження».

Література:

1. Академічне релігієзнавство : Підручник для вузів / за ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
3. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
4. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
5. Історія української культури. Навч. посібник / за ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
6. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
7. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
8. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
9. Українська культура в європейському контексті/ Ю. П. Богуцький. – К. : Знання, 2007. – 680 с.
10. Український живопис ХХ – поч. ХХІ ст. : альбом. – Хмельницький : Галерея, К. : Артанія Нова, 2006. – 304 с.
11. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Порівняйте політику «воєнного комунізму» та неп.
2. Назвіть представників керівництва України, які виступили проти сталінського «плану автономізації».
3. Коли остаточно завершилося юридичне оформлення СРСР?
4. Чому віддавалися головні пріоритети в ході індустріалізації?
5. Коли розпочалася насильницька суцільна колективізація українського села?
6. Визначте причини утвердження сталінського тоталітарного режиму.
7. Поясніть термін «Розстріляне відродження».

Семінарське заняття № 10

Україна в роки Другої світової війни та повоєнної відбудови

Мета: визначити, які територіальні зміни відбулися в Україні на початку та в ході Другої світової війни, з'ясувати риси німецького окупаційного режиму та особливості українського антифашистського руху Опору, визначити внесок українського народу у розгром фашистської Німеччини, з'ясувати особливості розвитку культури України в роки Другої світової війни та повоєнний час.

Ключові слова: нацизм, фашизм, радянізація, евакуація, колабораціонізм, план «Барбароса», «Ост», пакт Молотова-Ріббентропа, рейкова війна, Бабин Яр, УПА, остарбайтери, партизанський рух, жданівщина.

1. Початок Другої світової війни та наслідки входження західноукраїнських земель до складу СРСР.
2. Напад нацистської Німеччини на СРСР. Бойові дії 1941-1942 рр. Окупація України військами Німеччини та її союзників.
3. Плани гітлерівської Німеччини щодо України.
4. Нацистський «новий порядок» в Україні та Рух Опору.
5. Військові операції по звільненню України.
6. Внесок України у розгром нацистської Німеччини та її союзників. Наслідки Другої світової війни для України.
7. Особливості відбудови народного господарства України. Радянізація західних областей України.
8. Розвиток української культури в роки Другої світової війни та повоєнний час.

Література:

1. Академічне релігієзнавство : Підручник для вузів / за ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.

2. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
3. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
4. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
5. Історія української культури. Навч. посібник / за ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
6. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
7. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
8. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
9. Українська культура в європейському контексті/ Ю. П. Богуцький. – К. : Знання, 2007. – 680 с.
10. Український живопис ХХ – поч. ХХІ ст. : альбом. – Хмельницький : Галерея, К. : Артанія Нова, 2006. – 304 с.
11. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Які геополітичні зміни відбулися в західноукраїнських землях на початку Другої світової війни?
2. Назвіть причини поразок радянських військ у 1941 р.
3. Назвіть основні воєнні операції літньо-осінньої компанії 1941 р. на території України.
4. Що являв собою рух Опору німецько-фашистським загарбникам?
5. Коли і де в умовах війни було проголошено самостійну українську державу?
6. У ході якої стратегічної операції почалося широкомасштабне визволення України?
7. Коли було завершено визволення України від окупантів?
8. Що означала «жданівщина» для духовного життя України?.

Семінарське заняття № 11

Україна в добу «відлиги» та застою. Шлях до незалежності

Мета: окреслити основні тенденції розвитку українського народу та його культури в другій половині ХХ ст., охарактеризувати причини зародження та етапи дисидентського руху, розглянути процеси перебудови в радянському суспільстві і передумови проголошення державної незалежності України.

Ключові слова: десталінізація, «відлига», консерватизм, космополітизм, права людини, правозахисний рух, дисидентство, шістдесятники, «холодна війна», політичний плюралізм, гласність, перебудова, референдум, діалог культур, національна культура, світова культура, постмодернізм, толерантність.

1. Суспільно-політичне життя в СРСР та в добу хрущовської «відлиги».
2. Соціально-економічний розвиток України за часів Хрущова. Вхідження Криму до складу УРСР.
3. Україна в роки брежнєвського застою. Наростання кризових явищ у суспільно-економічній сфері.
4. Зміни в культурно-освітній сфері у 1950-1970-х рр.
5. Шістдесятники. Зародження дисидентського руху.
6. Перебудовчий курс М.Горбачова: причини, суть, етапи, наслідки, значення для України.
7. Суспільно-політичні рухи в Україні наприкінці 1980-х рр. Формування багатопартійності.
8. Українська культура другої половини ХХ ст.

Література:

1. Академічне релігієзнавство : Підручник для вузів / за ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
3. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
4. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
5. Історія української культури. Навч. посібник / за ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
6. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
7. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
8. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / за ред. А. Яртіся та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.

9. Українська культура в європейському контексті/ Ю. П. Богуцький. – К. : Знання, 2007. – 680 с.
10. Український живопис ХХ – поч. ХХІ ст. : альбом. – Хмельницький : Галерея, К. : Артанія Нова, 2006. – 304 с.
11. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Які наслідки хрущовської політики десталінізації суспільно-політичного життя?
2. Назвіть відомих вам діячів культури – «шістдесятників». Що було характерно для їх творчості?
3. У чому суть кризи радянського суспільства, що склалася у 1964-1985 рр.?
4. Визначте основні напрями політичних реформ М. Горбачова.
5. Які здобутки і втрати української культури у другій половині ХХ століття?
6. Дайте характеристику новій соціально-культурній ситуації у період так званої перебудови, її специфічним особливостям.

Семінарське заняття № 12

Українські землі у ХХ – на початку ХХІ ст. Україна в умовах незалежності

Мета: визначити складові державного будівництва України, охарактеризувати суспільно-політичні рухи в умовах становлення незалежності, з'ясувати труднощі національно-культурного відродження, окреслити принципи міжнаціональних відносин в Україні, охарактеризувати зміст міжнародної політики України, визначити проблеми політичного, соціально-економічного і культурного розвитку сучасної України.

Ключові слова: багатопартійність, державний суверенітет, демонополізація, інфляція, опозиція, приватизація, окупація, референдум, президент, сепаратизм, громадянське суспільство, правова держава, ринкова економіка, діалог культур, національна культура, постмодернізм, світова культура, толерантність, церква, цивілізація.

1. Проголошення державного суверенітету і незалежності України. Розпад СРСР.

2. Розгортання державотворчого процесу в Україні: формування органів влади, затвердження державної символіки, прийняття Конституції України.
3. Реформування економіки на засадах ринкових відносин. Приватизація. Розвиток підприємництва.
4. Президенти України та їх політичний курс.
5. Зовнішня політика незалежної України. Курс на євроінтеграцію.
6. Російська збройна агресія проти України 2014-2017 рр.
7. Основні тенденції розвитку сучасної української культури. Релігійна ситуація в сучасній Україні.

Література:

1. Академічне релігієзнавство : Підручник для вузів / за ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Бокань В. Історія культури України / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
3. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
4. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
5. Історія української культури. Навч. посібник / за ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
6. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
7. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; ред М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
8. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
9. Українська культура в європейському контексті/ Ю. П. Богуцький. – К. : Знання, 2007. – 680 с.
10. Український живопис ХХ – поч. ХХІ ст. : альбом. – Хмельницький : Галерея, К. : Артанія Нова, 2006. – 304 с.
11. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.

Контрольні питання:

1. Які обставини викликали прийняття Декларації про державний суверенітет України?
2. Коли відбувся Український референдум на підтвердження «Акта проголошення незалежності України»?

3. Розкрийте сутність поняття «державне будівництво» і назвіть його складові в Україні.
4. Висвітліть основні проблеми сучасного розвитку України.
5. Яку роль відіграють церква та релігія у культурному житті незалежної України?
6. Які перспективи розвитку української культури в сучасних умовах?
7. Що свідчить про зростання національної культурної самосвідомості і які її основні фактори?
8. Які перспективи цивілізаційного розвитку України? Дайте прогностичну оцінку з точки зору геополітичної ситуації Схід – Захід.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

БАЗОВА

1. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття / І. Шевченко. – Львів : Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії 2001. – 250 с.
2. Академічне релігієзнавство : Підручник для вузів / за ред. А. М. Колодного. – К. : Світ знань, 2000. – 862 с.
3. Бойко О. Історія України: Навч. пос. – К.: Академвидав, 2003. – 656 с.
4. Бокань В. Історія культури України: Навч. посібник / В. Бокань, Л. Польовий. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
5. Борисенко В. Курс української історії: З найдавніших часів до XX ст. Навч. пос. – К.: Либідь, 1996. – 616 с.
6. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. – К.: КНФ, 1998. – 256 с.
7. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: Навч. пос. – К.: Заповіт, 1997. – 344 с.
8. Висоцький О. Ю. Історія української культури : Навч. посібник / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : НМетАУ, 2009. – 130 с.
9. Воронянський О.В. Історія України: Навч. пос. – Х.: Парус, 2007. – 544 с.
10. Горський В. С. Історія української філософії: Курс лекцій / В. С. Горський. – К. : Наукова думка, 1996. – 286 с.
11. Гудзь В.В. Історія України: Підручник. – К.: Слово, 2008. – 672 с.

12. Давня історія України: Навч. пос. В 2 т. /За ред. П.П.Толочка. – Кн. 1. – К.: Либідь, 1994. – 240 с.; Кн. 2. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.
13. Довідник з історії України /За ред. І.З. Підкова, Р.М. Шуст. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
14. Залізник Л. Первісна історія України: Навч. пос. – К.: Вища школа, 1999. – 263 с.
15. Земерова Т.Ю., Скирда І.М. Історія України: Навч. пос. – Х.: Весна, 2012. – 832 с.
16. Історія релігії в Україні : Навч. посібник / за ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. – К. : Т-во «Знання», 1999. – 735 с.
17. Історія світової та української культури : Підручник / В. А. Гречко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К. : Літера, 2002. – 463 с.
18. Історія України в особах: IX – XVIII ст. /Під ред. В.Замлинського. – К.: Україна, 1993. – 396 с.
19. Історія України в особах: XIX –XX ст. /Кер. авт. кол. І.Войцехівська. – К.: Україна, 1995. – 479 с.
20. Історія України. Комплексний довідник /Укл.: Воропаєва В. В., Земерова Т. Ю., Скирда І. М. та ін. – Х.: Весна, ФОП Співак В.Л., 2012. – 480 с.
21. Історія України. Тести. 6-11 класи: посібник /За ред. О.Д.Бойка. – К.: Академвидав, 2012. – 272 с.
22. Історія України: Курс лекцій: в 2 кн. /За ред. Л.Мельника. – Кн.1. – К.: Либідь, 1991. – 576 с.; Кн. 2. – К.: Либідь, 1992. – 464 с.
23. Історія України: Навч. пос. /За ред. Ю.Зайцева. – Л.: Світ, 1996. – 488 с.
24. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять /За ред. В.М.Литвина. – К.: Знання, 2006. – 607 с.
25. Історія України: Нове бачення. Навч. пос. /Під ред. В.А. Смолія. – К., 2000. – 463 с.
26. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К. : Либідь, 2002. – 656 с.
27. Історія української культури / За ред. О. Павлова. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
28. Історія української культури: Навчально-методичний посібник / за ред. Н. М. Левицької та С. І. Берегового. – К. : Кондор-Видавництво, 2015 – 326 с.
29. Історія української культури у 5-ти т. Т. 1. Історія культури давнього населення України/ Ю. С. Асєєв, В. Д. Баран, І. А. Баранов. – К. : Наукова думка, 2001. – 1134 с.
30. Історія української культури у 5-ти т. Т. 2. Українська культура XIII – першої половини XVII ст. / В. С. Александрович, В. Г. Балушок, М. Б. Боянівська. – К. : Наукова думка, 2001. – 846 с.
31. Історія української культури у 5-ти т. Т. 3. Українська культура другої половини XVII – XVIII ст. / В. С. Александрович, В. Й. Борисенко, Т. М. Виврот. – К. : Наукова думка, 2003. – 1246 с.
32. Історія української культури у 5-ти т. Т. 4. Кн. 1. Українська культура XIX ст. / А. Ф. Артюх, В. Г. Балушок, Г. Б. Бондаренко. – К. : Наукова думка, 2008. – 1008 с.
33. Історія української культури у 5-ти т. Т. 4. Кн. 2. Українська культура XIX ст. / А. Ф. Артюх, В. Г. Балушок, Г. Б. Бондаренко. – К. : Наукова думка, 2005. – 1294 с.
34. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Знання, 2002. – 351 с.
35. Калакура Я. С. Українська культура : цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. – К. : ІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАНУ, 2015. – 496 с.
36. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Підручник / М. В. Кордон. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 584 с.
37. Кормич Л.І., Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до XXI ст. – Х.: Одиссей, 2001. – 479 с.

38. Культура і побут населення України: Навч. посібник / за ред. В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
39. Культурологія : Навч. посібник / за ред. Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, А. Ю. Кондратюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 392 с.
40. Культурологія : теорія та історія культури : Навч. посібник / за ред. І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
41. Культурологія : українська та зарубіжна культура. Навч. посібник / І. Зязюн, В. Семашко та ін. ; Ред. М. М. Закович. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
42. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. посібник / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
43. Мирончук В.Д., Ігошкін Г.С. Історія України: Навч. пос. – К.: МАУП, 2001. – 328 с.
44. Мистецтво України: Біографічний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – К. : Укр. енцикл., 1997. – 700 с.
45. Новітня історія України (1900-2000 рр.): Навч. пос. / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.М.Литвин та ін. – К.: Вища школа, 2002. – 719 с.
46. Остафійчук В.Ф. Історія України: сучасне бачення: Навч. пос. – К.: Знання-Прес, 2004. – 390 с.
47. Панченко П.П., Шмарчук В.А. Аграрна історія України: Навч. пос. – К.: Знання, 2000. – 342 с.
48. Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України: Неупереджений погляд. Факти. Міфи. Коментарі. – Х.: Школа, 2008. – 608 с.
49. Попович М. Нарис історії культури України / М. Попович. – К. : «АтрЕк», 1998. – 728 с.
50. Рибак І.В. Історія України у проблемному викладі, в особах, термінах, назвах і поняттях: Навч. пос. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 199 с.
51. Світлична В. Історія України: Навч. пос. – К.: Каравела; Л.: Новий Світ-2000, Магнолія плюс, 2000. – 308 с.
52. Україна і світ: Історія господарства від первісної доби і перших цивілізацій до становлення індустріального суспільства. Навч. пос. – К.: Генеза, 1994. – 368 с.
53. Українська і зарубіжна культура. Навч. посібник / Під заг. ред. К. В. Заблоцької. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2001. – 372 с.
54. Українська культура : Історія і сучасність : Навч. посібник / С. О. Черепанова, В. Г. Скотний, І. В. Бичко та ін. – Львів : Світ, 1994. – 455 с.
55. Українська культура в європейському контексті / Ю. П. Богуцький. – К. : Знання, 2007. – 680 с.
56. Хома І. Я. Історія української культури : Навчальний посібник / І. Я. Хома, А. О. Сова, Ж.В. Мина. – Львів. : Вид-во Львів. Політехніки, 2012. – 356 с.
57. Хрестоматія з історії України. Практичний довідник /Укл. Воропаєва В.В. – Х.: ФОП Співак В.Л., 2010. – 464 с.
58. Шейко В. М. Історія української культури : Навч. посібник / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К. : Кондор, 2006. – 264 с.
59. Яковенко Н.М. Нарис історії України: З найдавніших часів до кінця XVIII ст. Навч. пос. – К.: Генеза, 1997. – 312 с.

Допоміжна література

1. Александрович В. Мистецтво Галицько–Волинської держави / В. Александрович. – Львів : НАНУ, 1999. – 132 с.
2. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода / Д. Багалій. – К. : Орій, 1992. – 472 с.
3. Веселовська Г. І. Український театральний авангард / Г. І. Веселовська. – К.: Фенікс, 2010. – 368 с.

4. Грабович Г. До історії української літератури : дослідження, есії, полеміка. – К. : Критика, 2003. – 631 с.
5. Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної української нації / Я. Грицак. – К. : Генеза, 2000. – 360 с.
6. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856 – 1886) / Я. Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с.
7. Гусев В. І. Філософія доби Відродження / В. І. Гусев. – К. : Університет «Києво-Могилянська академія», 1993. –91 с.
8. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі XVI-XVII ст. / Я. Дашкевич. // Сучасність. – 1992. – № 3. – С.65-74.
9. Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік. – К. : Дух і Літера, 2000. – 528 с.
10. Енциклопедія трипільської цивілізації : у 2 томах. Т.1. / за ред. М. Ю. Відейка. – К. : Укрполіграфмедіа, 2004. – 703 с.
11. Енциклопедія трипільської цивілізації : у 2 томах. Т.2. / за ред. М. Ю. Відейка. – К. : Укрполіграфмедіа, 2004. – 656 с.
12. Єрмакова Н. Березільська культура: Історія, досвід / Н.Єрмакова. –К. : Фенікс, 2012. – 512 с.
13. Забужко О. NotreDamed'Ukraine : Українка в конфлікті міфологій / О. Забужко. – К. : Факт, 2007. – 640 с.
14. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст : франківський період / О. Забужко. – К. : Факт, 2009. – 156 с.
15. Забужко О. С. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О. Забужко. – К. : Факт, 2009. – 160 с.
16. Залізник Л. Л. Первісна історія України / Л. Л. Залізник. – К. : Вища школа, 1999. – 264 с.
17. Зубавіна І. Б. Кінематограф незалежної України: тенденції, фільми, постаті / І. Б. Зубавіна. – К. : ФЕНІКС, 2007. – 296 с.
18. Зубар В. Античний світ Північного Причорномор'я / В. Зубар, Е. Ліньова, Н. Сон. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1999. – 320 с.
19. Зубарь В. М. Боги и герои античного Херсонеса / В. М. Зубар. – К. : Изд. дом «Стилос», 2005. – 188 с.
20. Іванова Л. Г. Україна між Сходом і Заходом – до проблеми становлення національної ідеї в українській суспільно-політичній думці в контексті східноєвропейського розвитку (І половина XIX ст.) / Л. Г. Іванова. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 2007. – 136 с.
21. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 520 с.
22. Карпов А. В. Язычество, христианство, двоеверие : религиозная жизнь Древней Руси в IX – XI веках / А. В. Карпов. – СПб.: Алатая, 2008. – 184 с.
23. Климов В. Феномен Петра Могили (Біографія. Діяльність. Позиція) / В. Климов, А. Колодний, А. Жуковський та ін. – К. : Дніпро, 1996. – 270 с.
24. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760 – 1830 / З. Когут. – К. : Основи, 1996. – 317 с.
25. Крвавич Д. П. Українське мистецтво. – Т. 1. / Д. П. Крвавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів : Світ, 2004. – 256 с.
26. Крвавич Д. П. Українське мистецтво. – Т. 2. / Д. П. Крвавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів.: Світ, 2004. – 268 с.
27. Крвавич Д. П. Українське мистецтво. – Т. 3. / Д. П. Крвавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів.: Світ, 2005. – 286 с.

28. Крижицький С. Д. Античні міста держави Північного Причорномор'я / С. Д. Крижицький, В. М. Зубар, А. С. Русаєва. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 1998. – 352 с.
29. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні / В. Литвинов. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. – 472 с.
30. Лобко Н.В. Українська культура. Конспект лекцій / Н.В. Лобко. – Суми: Сумський державний університет, 2012. – 152 с.
31. Ловмянский Г. Религия славян и её упадок / Г. Ловмянский. – СПб. : Академический проект, 2003. – 512 с.
32. Макаров А. Світло українського бароко / А. Макаров. – К. : «Мистецтво», 1994. – 247 с.
33. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури/ Є. Маланюк. – К.: АТ «Обереги», 1992. – 80с.
34. Наєнко М. К. Художня література України : Від міфів до модерної реальності. – К. : Просвіта, 2008. – 1063 с.
35. Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ століття / Редкол. : В. Сидоренко (голова) та ін. – К. : Інтертехнологія, 2006. – 1054 с.
36. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології / І. Нечуй-Левицький. – К. : АТ «Обереги», 2003. – 144 с.
37. Огієнко І. І. Дохристиянські вірування українського народу / І. І. Огієнко. – К. : АТ «Обереги», 1992. – 424 с.
38. Огієнко І. І. Історія українського друкарства / І. І. Огієнко. – К. : Либідь, 1994. – 448 с.
39. Огієнко І. Українська культура / І. І. Огієнко. – К. : Абрис, 1991. – 272 с.
40. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 448 с.
41. Протас М.О.Українська скульптура ХХ століття/ М. О. Протас. – К. : Інтертехнологія, 2006. – 278 с.
42. Раевский Д. С. Мир скифской культуры/ Д. С. Раевский. – М.: Языки славянских культур, 2006.–600 с.
43. Репресоване «відродження» / Упоряд. О. І. Сидоренко, Д. В. Табачник. – К. : Україна, 1993. – 399 с.
44. Роготченко О. О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм / О. О. Роготченко. – К. : ФЕНІКС, 2007. – 608 с.
45. Самойлович В. П. Народна архітектура України в ілюстраціях / В. П. Самойлович.– К. : Абрис, 1999.–281 с.
46. Сарбей В. Г. Національне відродження України / В. Г. Сарбей. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 1999. – 336 с.
47. Сидоренко В. Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань : Розвиток візуального мистецтва України ХХ – ХХІ століть / В. Д. Сидоренко. – К. : ВХ[студію], 2008. – 188 с.
48. Толочко О. П. Київська Русь / О. П. Толочко, П. П. Толочко. – К. : Вид-во «Альтернатива», 1998. – 352 с.
49. Українська література XIV – XVI ст. – К.: «Наукова думка», 1988. – 600 с.
50. Український авангард 1910-1930 років [Ізоматеріал] : альбом / автор і упоряд. Д. О. Горбачов. – К. : Мистецтво, 1996. – 400 с.
51. Український живопис ХІХ — початку ХХ ст. : альбом. – Хмельницький : Галерея, 2005. – 272 с.
52. Український живопис ХХ – поч. ХХІ ст. : альбом. – Хмельницький : Галерея, К. : Артанія Нова, 2006. – 304 с.
53. Український іконопис ХІІ—ХІХ ст. з колекції НХМУ. Альбом. – Хмельницький : Галерея, 2005. – 256 с.

54. Український модернізм 1910-1930 : альбом. – Хмельницький : Галерея, 2006. – 288 с.
55. Український портрет XVI – XVIII ст.: альбом. – Хмельницький : Галерея, 2006. – 355 с.
56. Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України: історичний нарис / Ф. С. Уманцев. – К. : Либідь, 2002. – 328 с.
57. Федів Ю. А. Історія української філософії / Ю. А. Федів, Н. Г. Мозкова. – К. : Україна, 2001. – 510 с.
58. Фіголь М. Мистецтво стародавнього Галича / М. Фіголь. – К. : Мистецтво, 1997. – 224 с.
59. Чижевський Д. І. Історія української літератури / Д. І. Чижевський. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 568 с.
60. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К. : Вид-во "Орій", 1992. – 230 с.
61. Чижевський Д. І. Філософія Г. С. Сковороди / Д. І. Чижевський. – Харків : Прапор, 2004. – 272 с.
62. Чмихов М. О. Давня культура: Навч. посібник / М. О. Чмихов. – К. : Либідь, 1992. – 228 с.
63. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. / В. О. Щербак. – К. : Видавничий дім "KM Academia", 2000. – 300 с.
64. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко. – К. : Генеза, 1997. – 312 с.
65. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2002. – 416 с.
66. Античные государства Северного Причерноморья / Под ред. Г.А.Кошеленко, И.Т.Кругликовой, В.С. Долгорукова. – М.: Наука, 1984. – 392 с.
67. Аркас М. Історія України-Русі. – К.: Вища школа, 1993. – 386 с.
68. Баран В.Д. Давні слов'яни. – К.: Альтернативи, 1998. – 335 с. (Україна крізь віки. – Т. 3).
69. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.). – К.: Альтернативи, 1999. – 303 с. (Україна крізь віки. – Т. 13).
70. Бунятян К.П., Мурзін В.Ю., Симоненко О.В. На світанку історії. – К.: Альтернативи, 1998. – 335 с. (Україна крізь віки. – Т. 1).
71. Вергунов В.А., Коцур А.П., Коцур В.П. Україна та столипінська аграрна реформа: передумови, завдання, здійснення. – К.: Інститут аграрної економіки, 2008. – 132 с.
72. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К.: Наукова думка, 1992. – 544 с.
73. Гуржій О.І., Чухліб Т.В. Гетьманська Україна. – К.: Альтернативи, 1999. – 304 с. (Україна крізь віки. – Т. 8).
74. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20-30-ті рр. – К: Либідь, 1991. – 344 с.
75. Коваль М.В. Україна в другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.). – К.: Альтернативи, 1999. – 336 с. (Україна крізь віки. – Т. 12).
76. Колесник В.Ф., Могильний Л.П. Політичні партії та суспільно-політичні рухи в Україні наприкінці XIX – на початку XX століття. – К.: Київський університет, 2007. – 279 с.
77. Колесник В.Ф., Могильний Л.П. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку XX століття. – К.: Київський університет, 2005. – 244 с.
78. Копиленко О.Л. "Сто днів" Центральної Ради. – К.: Україна, 1992. – 204 с.
79. Котляр М.Ф. Галицько-Волинська Русь. – К.: Альтернативи, 1998. – 336 с. (Україна крізь віки. – Т. 5).

80. Крижицький С.Д., Зубар В.М., Русяєва А.С. Античні держави Північного Причорномор'я. – К.: Альтернативи, 1998. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 2).
81. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К.: Основи, 1996. – 396 с.
82. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.). – К.: Альтернативи, 2000. – 360 с. (Україна крізь віки. – Т. 14).
83. Нариси історії української революції 1917-1921 років: у 2-х кн. /За ред. В.А.Смоля. – Кн. 1. – К.: Наукова думка, 2011. – 390 с.; Кн. 2. – К.: Наукова думка, 2012. – 464 с.
84. Полонська-Василенко Н.Д. Історія України: в 2 т. – К.: Либідь, 2002. – Т.1. – 672 с.; Т. 2. – 608 с.
85. Реєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України: легенди, міфи, біографії. – Х.: Фоліо, 2007. – 415 с.
86. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. – К.: Альтернативи, 1999. – 336 с. (Україна крізь віки. – Т. 11).
87. Русина О.В. Україна під татарами і Литвою. – К.: Альтернативи, 1998. – 320 с. (Україна крізь віки. – Т. 6).
88. Сарбей В.Г. Національне відродження України. – К.: Альтернативи, 1999. – 335 с. (Україна крізь віки. – Т. 9).
89. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція ХVІІ ст. – К.: Альтернативи, 1998. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 7).
90. Толочко О., Толочко П. Київська Русь. – К.: Альтернативи, 1998. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 4).
91. Толочко П. Київська Русь. – К.: Абрис, 1996. – 360 с.
92. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с. (Україна крізь віки. – Т. 15).
93. Українська революція і державність (1917-1920 рр.) /Авт. кол.: Т.А.Бевз, Д.В.Веденнєв, І.Л.Гошуляк та ін. – К.: Парламентське видавництво, 1998. – 248 с.
94. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. у 3-х томах. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1990. – 592 с.; Т. 2. – К.: Наукова думка, 1990. – 560 с.; Т. 3. – К.: Наукова думка, 1991. – 560 с.

Інтернет-ресурси:

1. <http://archive.nbuv.gov.ua> Сайт Національної бібліотеки України імені В.Вернадського.
2. <http://history.vn.ua> Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії.
3. <http://istorikznu.at.ua/forum/10> Бібліотека історичного факультету Запорозького національного університету.
4. <http://osvit.net.com.ua> Навчально-методичний сайт ЗАТ "Інститут передових технологій", на якому розміщено інтернет-версії електронних навчальних атласів, контурних карт, стінних карт, підручників з історії, географії, картографії, розробки уроків, методичні рекомендації.
5. <http://ukraine-history.com.ua> Матеріали з історії України: підручники, реферати.
6. <http://ukrlibrary.com.ua> Онлайн-підручники з історії України.
7. <http://ukrmap.su/uk-uh> Навчальний ресурс з історії України, що містить шкільні підручники, історичні мапи та ілюстрації.
8. <http://vk.com/club47737829> Група "ХДУ. Історія України". Матеріали з історії України для студентів Херсонського державного університету.
9. <http://www.history.org.ua> Сайт Інституту історії України. Електронна бібліотека з історії.

10. <http://www.history.org.ua/?litera&askAbout=journal> Електронні версії випусків та наукових статей "Українського історичного журналу".
11. <http://www.ukrhistory.narod.ru> Українська історична бібліотека.
12. <http://izbornyk.org.ua/> Бібліотека текстів з історії української культури, першоджерела з історії української літератури та мови, історії України.
13. <http://poetry.uazone.net/> Бібліотека української поезії
14. <http://elib.nplu.org/> Бібліотека «Культура України»
15. <http://mari.kiev.ua/> Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України
16. <http://etnolog.org.ua/> Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ
17. <http://k-ua.net/> сайт «Культура України».
18. http://kultura.ho.ua/books_ku.htm Культурологічна бібліотека
19. <http://history.vn.ua> Шкільна програма з історії (5-12 клас): книги, підручники, довідники та додаткові матеріали.

ДОДАТКИ

Додатки до навчально-методичних рекомендацій призначені для глибшої актуалізації матеріалу, що вивчається студентським загалом в контексті курсу семінарських занять. Додатковий матеріал дозволяє отримати основний базис знань з термінології курсу, вирішальних епізодів української військової та політичної історії.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

«Апостол» – перша друкована книга в Україні, видана у лютому 1574 р. І. Федоровим у Львові.

Абстракціонізм – формалістична течія в образотворчому мистецтві (виникла на початку ХХ ст.), що відмовляється від реалістичного зображення предметів і явищ.

Абсолютизм — необмежена монархія, форма державного правління, за якої політична влада повністю належить одній особі — монархові та для якої характерний найвищий ступінь централізації державної влади.

Авангардизм (франц. – передовий загін) – умовний термін для позначення загальних новаторських напрямів у художній культурі ХХ ст., яким притаманні прагнення докорінно оновити художню практику, пошук нетрадиційних засобів вираження форми й змісту творів.

Автономія — форма самоуправління частини території унітарної, а іноді й федеративної держави, наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення в межах, установлених центральною владою. Населення автономної одиниці часто користується ширшими правами, ніж населення адміністративно-територіальних одиниць.

Авторитаризм — тип політичного режиму, який характеризується субординацією суб'єктів політичних відносин, наявністю сильного центру, що має концентровану владу, можливістю застосування насильства чи примусу.

Автохтон, абориген – корінний житель країни чи місцевості, який мешкає в ній з давнини.

Агіографія – жанр церковної літератури, який передбачає розповіді про життя святих («житія»), про діяння мучеників («мартирологи»), легенди про монахів. З часом імена святих етапи пов'язувати з певними днями в році, а житія об'єднувати в календарні збірники («мінеї»), які використовувались під час богослужіння.

Альманах – неперіодична літературна збірка творів різних авторів.

Анімізм (від лат. – душа, дух) – віра в існування душ і духів, які нібито управляють усім матеріальним світом.

Андрусівський мир — договір про перемир'я між Річчю Посполитою та Московською державою, укладений 30. 1. (02.) 1667 р. у с. Андрусів поблизу Смоленська, внаслідок якого під владою Московської держави залишилася Лівобережна Україна, Сіверська земля з Черніговом і Смоленськ. До Речі Посполитої відходили Правобережна Україна, Білорусь. Київ на два роки передавався Московській державі, Запорозька Січ опинилася під спільним управлінням Речі Посполитої та Московщини, які зобов'язалися спільно виступати проти кримського хана в разі його нападу на українські землі. Цей

договір, порушивши умови Переяславської Ради, закріпив насильницький поділ України на Лівобережну та Правобережну.

Анексія (лат. *annexio* — приєднання) — насильницьке приєднання, загарбання однією державою всієї (або частини) території іншої держави, народу.

Антанта (франц. *Entente* — згода) — військово-політичний союз між Великобританією, Францією та царською Росією, створений 1904—1907 рр. на противагу т. зв. Троїстому Союзу (Німеччина, Австро-Угорщина, Італія) в боротьбі за перерозподіл світу.

Антропогенез — виникнення людини, процес виділення людини з тваринного світу, олюднення мавпи під впливом суспільної практики.

Антропология — біологічна наука про походження та еволюцію фізичної організації людини та її рас. Іноді розуміється як сукупність наук про людину, включаючи етнографію, культурну та соціальну антропологию.

Антропоморфізм — наділення явищ природи, тварин, предметів і фантастичних створінь людськими властивостями, а також уявлення божества в образі людини.

Антропоцентризм - філософське вчення, за яким людина є центром Всесвіту і метою всіх подій, які в ньому відбуваються, що вона створена Богом «за своїм образом і подобою».

Апокрифи (від грецьк. — «таємничий», «прихований») —релігійні твори з біблійними сюжетами, які не визнавалися церквою канонічними і були заборонені.

Археологія (від грецьк. «архатос» — стародавній, «логос» — слово) — наука, яка вивчає історію людського суспільства на основі вивчення пам'яток кам'яного, мідного (бронзового), залізного і почасти пізніших віків. До пам'яток, що називаються археологічними, належать: стоянки, поселення, поховання, різні типи знарядь праці, зброї, посуду, прикрас, предмети побуту, мистецтва.

Байда — узагальнений образ патріота рідної землі, борця проти ту-рецького і татарського поневолення, герой широковідомої ук-раїнської народної пісні «В Цареграді, на риночку»; іноді його пов'язували з конкретною історичною особою — Дмитром Вишневецьким.

Балаган – театральне видовище переважно комічного характеру на ярмарках і народних гуляннях.

Бароко – один із провідних художніх стилів кінця XVI – середини XVIII ст. Виник в Італії, поступово поширився в інших країнах Європи та Латинській Америці. Мистецтву бароко властиві грандіозність, пишність, динаміка, патетична піднесеність, інтенсивність почуттів, пристрась до ефективних видовищ, поєднання ілюзорного та реального, сильні контрасти масштабів і ритмів, світла та тіні.

Берестяні грамоти – давні тексти, розміщені на бересті (корі берези) шляхом видавлювання чи видряпування спеціальною паличкою-писалом. За змістом – це короткі листи світського характеру, доручення, боргові зобов'язання, чолобитні, любовні послання, учнівські вправи.

Билини – народні епічні пісні періоду Київської Русі. Перші записи билин датовані початком XVII ст.

Біблія (від грецьк. – книги) – збірник священних книг християнської та частково іудейської релігій. У III ст. до н.е. була перекладена з давньоєврейської на давньогрецьку мови.

Братства – національно-релігійні та громадсько-культурні організації в Україні, які почали виникати в кінці XVI ст., відстоювали права українського народу, ставали на захист православної віри, піклувалися про освіту.

Брестська унія 1596 р. (від лат. unio – союз) – об'єднання православної церкви в Україні та Білорусі з католицькою, організаційно оформлене в 1596 р. на церковному соборі в м. Бресті. За умовами унії колишня православна церква, яка стала називатися уніатською або греко-католицькою церквою, визнала основні догмати католицизму і владу Папи римського, зберігши православну (східну) обрядовість. Уніатській церкві було дозволено здійснювати богослужіння слов'янською та українською мовами. Після унії в Україні стало три християнські конфесії: православна, католицька та греко-католицька.

Бурлескна література – жартівлива література.

Велес – бог худоби, чередників та музик у слов'янській міфології.

Вертеп – український народний ляльковий театр в XVII–XIX ст.; ящик без передньої кришки, де була обладнана сцена, яка зображувала

народження Христа. Звідси походить і назва «вертеп» (з грецької – печера, в якій народився Ісус).

Відродження, Ренесанс – епоха в історії культури країн Європи, перехідна від середньовічної культури до культури Нового часу (в Італії XIV – XVI ст., в інших країнах XV –XVI ст.). Прикметні риси – антиклерикальна спрямованість, гуманізм, звернення до античної спадщини, прагнення її відродження й переосмислення на основі нової буржуазної ідеології, що зароджувалася.

Вітраж – малярство на склі; картина або узор з кольорового скла (у вікнах, дверях).

Віче — народне зібрання, форма громадського волевиявлення часів Київської Русі. Існувало поряд із владою князя і було безпосереднім продовженням родоплемінних порядків, коли всі члени роду брали участь у вирішенні спільних справ.

«Вічний мир» — мирний договір між Польщею та Московською державою, укладений 6.(16.) 05.1686 р. у Москві, за яким Річ Посполита визнавала за Московським царством Лівобережну Україну, Київ, Чернігівсько-Сіверську землю, відмовилася від претензій на Київ, за що отримала 146 тис. крб. компенсації. Брацлавщина (Вінницька та Хмельницька обл.) і південна Київщина визнавалися нейтральною зоною між Польщею та Московією. Північна Київщина, Волинь і Галичина відходили до Польщі. Поділля залишалося під владою Туреччини. Остаточо затвердив розпочатий Андрусівським договором насильницький поділ України.

Геноцид (грец. *genos* — рід і лат. *caedo* — вбиваю) — здійснювані владою масові переслідування, гоніння і навіть знищення певної національної, етнічної, расової, соціальної, культурної, релігійної спільноти.

Готика (від лат. *gotico* – готський) – художній стиль середньовічного мистецтва в країнах Західної і Центральної Європи XII–XV ст. Найяскравіше виявився в культовій архітектурі. Для нього характерне устремління споруди вгору за рахунок гострих шпилів, великі вікна, прикрашені вітражами, численні гостроконусні арки, багатство скульптур, оздоб, що надавало готичним соборам легкості й динамічності.

Гравюра – картина, малюнок, отримані шляхом відбитку, полігра-фічного відтворення кліше, виготовленого гравером (художни-ком).

Графіка – вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний на папері, тканині тощо олівцем, пензлем, вуглиною чи відбитий на папері зі спеціаль-но підготовленої форми.

Графіті – стародавні написи й малюнки, зроблені гострими предме-тами на ремісничих виробках, стінах споруд.

«Громади» – осередки української інтелігенції, що проводили національно-культурну і громадсько-політичну працю в другій по-ловині ХІХ ст. – на початку ХХ ст. в Україні.

Гуманізм (від лат. *humanus* – людяний, людський) – 1) прогресивний ідейний напрям культури епохи Відродження, що утверджував право людини на земне щастя, боровся за визволення науки й людської особистості від церковних обмежень; 2) ставлення до людини як до найвищої цінності, захист її права на свободу, щастя, всебічний розвиток і вияв своїх здібностей.

Демократія (грец. *demos* — народ; *cratos* - влада) — форма державно-політичного устрою суспільства, яка ґрунтується на визнанні народу джерелом влади.

Депортація (лат. *deportatio* — вигнання, вислання) — примусове виселення з місця постійного проживання, навіть вигнання за межі держави, особи чи групи осіб, частини населення, визнаних правлячим режимом як соціальне небезпечні.

Дитинець – укріплена центральна частина стародавнього міста на Русі. З ХІV ст. почала називатися Кремль.

Дисиденство – морально-політична опозиція до існуючого державного (політичного) ладу, панівних у суспільстві ідей та цінностей.

Дике поле - доволі широка смуга між Кримським ханством і Литовським князівством (з 1569 р. - Річчю Посполитою), на яку не поширювалася нічия влада. За словами одного з кримських ханів, висловленими в листі до великого князя литовського (початок ХVІ ст.): «То земля не моя і не твоя, лишень Богова». А земля ця буяла від розкошів рослинного світу і багатства світу тваринного.

Диктатура — нічим не обмежена влада особи, класу чи іншої соціальної групи в державі, регіоні, що спирається на силу, а також відповідний політичний режим (скажімо, Д. пролетаріату); тимчасовий авторитарний режим, що вводиться на строк дії надзвичайних обставин для вжиття рішучих заходів, спрямованих на виведення країни з кризового стану (приміром, Д. генерала Піночета в Чилі).

Династія — кілька монархів з одного й того ж роду, які змінюють один одного на престолах з правом успадкування.

Директорія УНР — тимчасовий найвищий орган державної влади Української Народної Республіки, створений у листопаді 1918 р. для усунення від влади гетьмана П. Скоропадського.

Дисиденти — інакомислячі особи, які виступають проти існуючого державного (політичного) ладу певної країни, протистоять офіційній ідеології та політиці.

Діаспора — частина народу, що проживає поза країною свого походження. Діаспори утворилися в результаті насильницького виселення, загрози геноциду та інших соціальних причин.

Думи — лірико-епічні твори української усної словесності про події з життя козацької України XVI–XVII ст. Думи не співаються, а виконуються речитативом (мелодійною декламацією) у супроводі музичного акомпанементу на бандурі, кобзі або лірі.

Духовна культура — система духовних (тобто нематеріальних) цінностей: релігійних, наукових, моральних, естетичних, політичних, правничих тощо. Сюди ж належать види і способи творчої діяльності, спрямовані на створення, збереження та поширення духовних цінностей.

Ізборники — хрестоматії, книги, в яких списувалися матеріали, виїмки, витримки з інших, іноді й більших творів.

Ікона (від грецьк. — образ, зображення) — у церквах так званої апостольської традиції (насамперед, православні та католицькі) — зображення Ісуса Христа, Діви Марії, священних персонажів старозавітної та новозавітної історії (патріархів, царів, апостолів, пророків), християнських святих і сюжетів, які зв'язані з їхніми діяннями.

Імперія — велика держава, що складається з метрополії та підпорядкованих центральній владі держав, народів, які примусово інтегровані до єдиної системи політичних, економічних, соціальних та культурних взаємозв'язків. І. виникають внаслідок загарбання територій, колонізації, експансії, інших форм розширення впливу наддержави.

Кам'янецька Січ — соціально-політична та військова організація запорізьких козаків на р. Кам'янець у 1709-1711 роках.

Київська Русь — ранньофеодальна східнослов'янська держава IX–XII ст. з центром у Києві, культура якої має світове значення. З середини XII ст. в результаті феодальної роздробленості розпадається на декілька самостійних князівств.

Києво-Печерська лавра — православний чоловічий монастир, заснований у Києві 1051 р. Відіграла значну роль у розвитку української культури, була центром літописання, іконопису, книгодрукування.

Києво-Печерський патерик (від грецьк. «патер» — батько) — збірка творів про історію Києво-Печерського монастиря та його перших подвижників, яка була складена в першій третині XIII ст. (1215–1230 рр.).

Класицизм (від латин. – взірцевий) – один із основних напрямів у європейській літературі й мистецтві XVII – XVIII ст., зразком для якого було класичне (давньогрецьке й давньоримське) мистецтво.

Культ особи — єдиновладдя тоталітарного типу, часто релігійного характеру, що означає раболіпство, сліпе поклоніння «божеству».

Лівобережна Україна (Лівобережжя) — історико-географічна назва українських земель, що охоплюють територію сучасних Чернігівської, Полтавської, західних районів Сумської, східної частини Київської, Черкаської областей.

Літопис – історико-літературний твір у Київській Русі, пізніше в Україні, Росії та Білорусі, в якому оповідь велася за роками.

Литовські статuti — кодекси середньовічного права Великого князівства Литовського, що діяли на захоплених ним українських землях в XVI — першій половині XIX ст.

Люблінська унія 1569 р. – договір про об'єднання Великого Литовського князівства з Польщею в одну державу – Річ Посполиту. В результаті унії до Польщі відійшло ряд українських земель, посилювались процеси полонізації та покатоличення українців, що призвело до загострення національно-визвольних змагань українського народу.

Магія (від грецьк. – чародійність) – віра в надприродну можливість впливу практичної дії людини на об'єктивну дійсність; ряд символічних дій та ритуалів із заклинаннями і обрядами.

Міфологія – форма суспільної свідомості, що несе в собі узагальнене та водночас персоніфіковане уявлення народів про світ речей та явищ. Відзначається нерозчленованістю світу реальності та уяви і реалізується в ритуалах і магії.

Модернізм (від фран. – новітній, сучасний) – загальна назва течій у мистецтві й літературі XX ст., яким властиві заперечення реалізму, суб'єктивізм у художній творчості, пошуки нових мистецьких форм.

Мозаїка – сюжетні чи орнаментні композиції, зроблені з природного кольорового каменю, смальти, керамічної плитки. Мозаїка, а також фрески належать до монументального живопису.

Народна драма – поширені у XVIII – XX ст. самодіяльні вистави, в основі яких сюжети і тексти усної фольклорної традиції, що розігрувалися згідно з установленим каноном.

Націоналізм – політичний принцип, згідно з яким політична і національна спільнота мають збігатися. Інакше кажучи, нація повинна мати власну державу – ось головний зміст націоналізму як політичного принципу.

Оранта – у ранньому церковному малярстві зображення людської фігури з молитовно розпростертими і піднятими вгору руками, пізніше – тип образу Богоматері.

Полемічна література – церковно-теологічна і публіцистична література XVI–XVII ст. в Україні та Білорусі, яка спрямовувалася проти спроб інших конфесій поширити свій вплив на православне населення. Була важливою зброєю в боротьбі за соціальне і національне визволення народу, яскравим явищем української культури.

«Просвіти» – самодіяльні національно-культурні, економічні та освітні українські товариства, які існували як у Східній, так і в Західній Україні у 1868–1939 рр.

Просвітництво – ідейний і громадський рух в країнах Європи, що стали на шлях капіталістичного розвитку, охоплює період XVII–XVIII ст. Його представники прагнули перебудувати всі суспільні відносини на основі розуму, рівності, справедливості. Вони планували здійснити таку перебудову шляхом поширення передових ідей, знань, освіти, а також поліпшення морального стану суспільства.

«Розстріляне Відродження» – літературно-мистецьке покоління 20-х – початку 30-х рр. XX ст. в Україні, яке дало високохудожні твори у галузі літератури, живопису, музики, театру і було знищене тоталітарним більшовицьким режимом.

«Руська правда» – перше писемне зведення законів Київської Русі XI–XII ст.

Скоморохи – мандруючі актори, співці, музиканти, іноді виступали і як акробати, і як дресирувальники.

Тотемізм – віра в надприродний зв'язок родової групи людей із представниками тваринного чи рослинного світу, предметами чи явищами природи, віра в те, що ці представники, явища чи предмети є предками їхніх родів.

Унія церковна – об'єднання православної та католицької церков під владою Папи Римського.

Українізація — офіційна політика партійно-державних органів УРСР у 20-ті і на початку 30-х років ХХ ст., яка зводилась до дерусифікації політичного і громадського життя, до обов'язкового вживання української мови в установах, зміцнення позицій української школи, культури, науки, до залучення українців до партії і надання їм важливих посад у партійному і державному апаратах.

Фетишизм (від франц. – ідол, талісман) – віра в надприродні властивості матеріальних предметів, як природних, так і зроблених людиною.

Фреска (від італійського – свіжий, сирий) – художнє зоб-раження, що зроблене водяними фарбами на вогкій штукатурці.

Шестидесятники – назва нової генерації (покоління) радянської та української національної інтелігенції, що ввійшла в культуру (мистецтво, літературу тощо) та політику в СРСР у другій половині 1950-х – у період тимчасового послаблення комуністично-більшовицького тоталітаризму та хрущовської «відлиги» (десталінізації та деякої лібералізації) і найповніше себе творчо виявила на початку та в середині 1960-х років (звідси й назва).

Шкільна драма – вистави, що ставилися у XVII – XVIII ст. учнями Києво-Могилянської колегії, а потім академії та братських шкіл за творами переважно викладачів цих закладів. У них ви-користовувалися релігійні, біблійні та історичні сюжети дидак-тичного характеру

Шляхта — світські дрібні та середні феодали у країнах Центральної Європи (Польща, Литва, Україна та ін.).

ЗНАКОВІ ВІЙСЬКОВІ ОПЕРАЦІЇ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ

КИЄВО-РУСЬКА ДОБА

Похід київського війська під проводом князя Олега на Константинополь (907 рік)Результат: перемога русичів, початок піднесення Київського князівства як претендента на гегемонію у чорноморському регіоні.

Битва під Доростолом (971 рік) між військом київського князя Святослава Завойовника та армією Візантійської імперії.

Результат: укладання угоди між сторонами; руське військо покинуло Болгарію; експансію Київської держави на Балканах зупинено, збережена візантійська гегемонія у регіоні.

Битва на річці Альта (1019 рік) між претендентами на великокнязівський престол Святополком Окаяним та Ярославом Володимировичем.

Результат: перемога Ярослава, остаточне встановлення його верховної влади над Київською державою.

Битва під Києвом (1036 рік) між руськими військами князя Ярослава Мудрого та печенігами.

Результат: повна перемога Київської держави, ліквідація печенізької загрози для Русі.

Битва на річці Снові (1068 рік) між військом чернігівського князя Святослава Ярославича та половцями під проводом хана Шарукана.

Результат: повна перемога русичів, що нівелювала половецьку загрозу яка виникла після поразки руської армії в битві на річці Альта. Хан Шарукан потрапив у полон, його військо, що мало чотирьох-кратну перевагу над чернігівцями розсіяне. Перша перемога Русі над половцями.

Битва на річці Сутінь (1103 рік) між союзними військами руських князівств та половецькою ордою.

Результат: половців, які здійснювали найбільший, на той момент, похід на Русь було повністю розгромлено, у битві загинули 20 половецьких ханів. Поразка значно зменшила масштаб половецької загрози для Києво-руської держави.

Битва при Сальниці (1111 рік) між союзним київсько-переяславським військом під командуванням великого князя Святополка Ізяславича та князя Володимира Мономаха і половецькою армією.

Результат: нищівна поразка половців, відступ значної їх частини зі степів поблизу Дінця і Дону до берегів Каспійського моря.

Битва на Калці (1223 рік) між союзниками - військами руських князів і половцями та монгольською армією.

Результат: перемога монголів, знищення руського війська. Після цієї першої битви з монголами був підірваний військово-політичний потенціал південних та центральних руських князівств, який так і не вдалося відновити до початку масштабного вторгнення монголів у 1238 році.

Битва під Дорогочином (1238 рік) між армією Галицько-Волинського князівства на чолі з князем Данилом Галицьким та рицарями-хрестоносцями Добжинського Ордену.

Результат: перемога військ князя Данила. Наступ хрестоносців на землі Русі було зупинено. Почався процес відродження військової могутності Галицько-Волинської держави.

Облога Києва (Битва за Київ) (1240 рік) монгольськими військами хана Батия. Результат: взяття міста, перемога Батия. Падіння віковичної столиці Русі знаменувало остаточний занепад Руської держави і завоювання

наддніпрянських земель Ордою. Центр державності перемістився на захід, до Галицько-Волинського князівства.

Битва під Ярославом (17 серпня 1245 р.) в ході якої зійшлися галицько-волинські війська Данила Галицького та армія польсько-угорської коаліції. Результат: перемога русичів, розгром поляків та угорців. Західні сусіди припинили спроби захопити Галицьке князівство. Держава Романовичів значно закріпила свій авторитет у Східній Європі.

Битва на Синіх Водах (1362 рік) між русько-литовським військом князя Ольгерда Литовського та силами Золотої Орди. Результат: повна поразка монголів дала можливість відвоювати Київ та Поділля. Сили Орди були підрвані, що поклало початок звільненню руських земель від монголо-татарського іга.

КОЗАЦЬКА ЕПОХА

РАННІЙ ПЕРІОД ІСТОРІЇ ВІЙСЬКА ЗАПОРІЗЬКОГО. ДОБА САГАЙДАЧНОГО

Битва при Солониці (26 травня – 7 червня 1596 року) між силами Війська Запорозького та польськими військами. Вирішальна баталія повстання під проводом С.Наливайка (козацько-польської війни 1595-1596 років). Результат: поразка козацьких військ, полон і подальша страта Северина Наливайка.

Похід на Кафу (1616 рік) – морська операція Війська Запорозького під командуванням гетьмана Сагайдачного проти сил Османської імперії. Результат: перемога козаків. В ході кампанії українські сили завдали поразки турецькому флоту у гирлі Дніпра. Взято Кафу, звільнено тисячі християнських невільників, знищено 14 тисяч турецьких воїнів. Значно зріс авторитет Війська Запорозького у регіоні, як сили здатної кинути виклик Стамбулу.

Московський похід Війська Запорозького (1618 рік) в ході польсько – московської війни. Під проводом гетьмана Сагайдачного 20-тисячне українське військо здійснило операцію в ході якої надало союзницьку підтримку польським військам блокованим під Москвою. Результат: фактичний успіх українських військ, Московська держава була змушена піти на заключення перемиря на вигідних Варшаві умовах.

Хотинська битва (2 вересня – 9 жовтня 1621 року) між союзною українсько-польською армією під командуванням Яна Кароля Ходкевича і

гетьмана Петра Сагайдачного та османськими силами вторгнення на чолі з султаном Османом II, в ході польсько-турецької війни (1620 – 1621 років). Результат: перемога союзників, повний розгром турецької армії, яка втратила близько 80 тис. бійців. Загроза османського завоювання для Європи була знята.

ВІЙНИ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

КОЗАЦЬКА РЕВОЛЮЦІЯ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВІЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Битва під Жовтими Водами (29 квітня – 16 травня 1648 року) між союзною українсько-татарською армією під проводом гетьмана Богдана Хмельницького та польською королівською армією на чолі зі Стефаном Потоцьким.

Результат: перемога Хмельницького, повний розгром поляків. Початок визвольного походу Війська Запорозького на українські землі.

Битва під Корсунем (25-26 травня 1648 року) – друга битва української війни за незалежність.

Результат: перемога військ Хмельницького. Розгром польських сил.

Взяття Кодака (жовтень 1648 року). Українські війська оволоділи польською фортецею Кодак після декількох місяців виснажливої облоги.

Результат: Остаточна втрата Польщею позицій у нижньому Подніпров'ї. Падіння твердині призвело до встановлення контролю козацьких військ над всією течією Дніпра від Білої Русі до земель Запорожжя.

Битва під Пилявцями (21-23 вересня 1648 року) між Військом Запорозьким та його татарськими союзниками і головними силами армії Речі Посполитої.

Результат: нищівний розгром поляків. Українська армія захопила рекордні трофеї за всю війну – 92 гармати і матеріальні цінності на суму більш ніж 7 млн. злотих. Після Пилявецької баталії козацькі війська відкрили шлях до звільнення західноукраїнських земель, польські частини у безладі відступили з Волині та Поділя.

Зборівська битва (15-16 серпня 1649 року) – вирішальна операція першої кампанії Хмельниччини (1648 – 1649 рр.).

Результат: українські війська де-факто перемогли польську армію короля Яна II Казимира. Підписано Зборівську угоду згідно якої південно-східні території Речі Посполитої переходили під контроль Війська Запорозького.

Оборона Вінниці (березень 1651 року) українськими полками під командуванням полковника Івана Богуна від польської королівської армії на чолі з гетьманом Лянцкоронським.

Результат: перемога українців, зрив польського плану наступу на Поділля. В ході битви польська сторона втратила до 8 тис. вояків, в тому числі розгромлено елітні кавалерійські частини (в ході так званого «Вінницького льодового побоїща» 11 березня 1651 року).

Білоцерківська операція (серпень -вересень 1651 року). Після поразки українських військ під Берестечком (червень 1651 року) козацьке командування зуміло організувати оборону на лінії Білої Церкви. Оборонна, за характером, операція включала ряд битв (Битва під Таборівкою (13 серпня 1651 року), Білоцерківська битва (23-25 вересня 1651 року)). Результат: тактична нічия, стратегічна перемога Війська Запорозького. Українське командування не дозволило полякам реалізувати стратегічну перевагу та захопити білоцерківський плацдарм. Сторони вступили у дипломатичний діалог, який завершився підписанням Білоцерківської угоди (28 вересня 1651 року).

Битва під Батогом (1-2 червня 1652 року) між військами Богдана Хмельницького та польською армією Марціна Калиновського.

Результат: триумф українських полків, майже повне знищення армії Речі Посполитої (близько 15 тисяч загиблих). Перемога під Батогом розширила кордони Української держави до річки Случ. Військо Запорозьке підтвердило свою гегемонію у Східній Європі, змогло розпочати експансію у Дунайські князівства.

ЗАКОРДОННІ ПОХОДИ АРМІЇ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Молдавський похід (Сучавська кампанія) (1653 рік) українських військ під командуванням Тимоша Хмельницького до Молдавського та Валаського князівств. Похід став третім серед «Молдавських походів» доби Хмельниччини (попередні відбулися у 1650 та 1652 роках). Основна ціль – посилення українського впливу у регіоні, створення антипольського плацдарму на Дунаї. Кампанія включала ряд баталій – Битва під Яссами, Битва під Фокшанами, Битва під Финтою, Битва під Фараоні, облога Сучави та інші. Результат: військова поразка української армії, провал плану завоювання Молдавії та Валахії. Загибель старшого сина Тимоша зірвала династичні плани Богдана Хмельницького.

Білоруські походи (1654 – 1657 років) козацьких військ, спрямовані на розповсюдження контролю Української держави на підконтрольні Речі Посполитій землі Білої Русі. Результат: тимчасовий успіх українців,

розповсюдження влади Війська Запорозького на землі білоруського Полісся. Українсько-московський конфлікт через приналежність білоруських земель.

Польський похід 1657 року (Похід корпусу полковника Антона Ждановича) – операція української армії керованої полковником Ждановичем, у союзі з трансільванськими та шведськими військами направлена на остаточний розгром збройних сил Речі Посполитої на етнічних польських землях та реалізацію плану Богдана Хмельницького по возведенню на польський престол князя Трансільванії Юрія II Ракоці. Результат: першочерговий успіх союзників, вступ українських військ до Варшави (19 червня 1657 року). На другому етапі – невдачі трансільванців та шведів. Українська армія не будучи розгромленою але не довершивши виконання стратегічного плану гетьмана повернулася на землі Війська Запорозького.

ДОБА РУЇНИ ТА МАЗЕПІНСЬКІ ЧАСИ

Конотопська битва (29 червня 1659 року) між українськими військами гетьмана Виговського та московською армією на чолі з Трубецьким і Пожарським. Вирішальний епізод українсько-російської війни (1658 – 1659 років).

Результат: перемога українців, яка однак, з політичних причин не призвела до стратегічного успіху у ході війни з Москвою.

Битва під Бердичевом (17 жовтня 1702 року) між козацькими військами та польською королівською армією, у ході «Паліївщини» (Повстання під проводом Семена Палія) – козацько-польської війни на Правобережній Україні.

Результат: перемога українців, що призвела до розширення ареалу повстання. В подальшому козацькі війська взяли ключову польську твердиню Біла Церква. Восени 1704 р. у події на Правобережжі втрутився гетьман Лівобережної України І.Мазепа. Обидві частини України на деякий час були злучені в єдину державу.

Оборона Батурина (жовтень-листопад 1708 року) – в ході Північної війни (1700-1721 років), козацькими військами під командуванням коменданта – полковника Чечеля, від атакуючих російських сил на чолі з князем Меншиковим.

Результат: місто, що являлося фактичною столицею Українського гетьманату було взято 2 листопада 1708 року. Весь гарнізон та мешканці міста повністю знищені. Батуринська трагедія стала прологом до катастрофи шведсько-української армії в Полтавській битві 27 червня 1709 року.

ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ ХХСТОЛІТТЯ

Битва під Крутами (30 січня 1918 року) в ході українсько-радянської війни (1917-1921 років) між українськими добровольчими підрозділами, які склалися переважно з гімназичної та студентської молоді, проти сил радянської Росії, що вели наступ на Київ. Результат: військова перемога «червоних», політична перемога України. Радянські сили були затримані на 4 дні. Це дало можливість УНР виграти час для укладення Берестейського мирного договору з Центральними державами.

Бої за Донецько-криворізький кряж (весна 1918 р.) – наступ українських військ під командуванням генерала В.Сікевича проти сил комуністичної Донецько-Криворізької республіки підтриманої Росією. Результат: Перемога України, встановлення контролю над Донбасом.

Львівське повстання (1 листопада 1918 року) організоване українськими військовими, колишніми офіцерами австро-угорської армії з метою встановлення на землях Галичини української влади. Результат: перемога змовників, подальше проголошення утворення Української держави на західноукраїнських землях. Листопадове повстання призвело до україно-польської війни.

Мотовилівська битва (18 листопада 1918 року) в ході громадянського протистояння між республіканцями та гетьманцями. Результат: Перемога республіканських сил. Бій під Мотовилівкою призвів до корінного перелому у ході конфлікту на користь сил Директорії.

Чортківська офензива (7-28 червня 1919 року) – наступальна операція Української Галицької Армії (УГА) в ході завершального етапу українсько-польської війни. Результат: УГА зуміла прорвати польський фронт, однак, значна матеріально-технічна перевага як і більший людський ресурс, дозволили полякам нанести успішний контрудар та розбити сили УГА. Українські війська відступили в Наддніпрянщину.

Похід на Київ (літо 1919 року) – наступ військ УНР в ході українсько-радянської війни проти Червоної Армії. Результат: Завершився перемогою українських військ і зайняттям Києва. Одночасно з українцями до міста увійшли частини Білої Армії генерала А.Денікіна, які не визнавали УНР і вступили у бій з її військами. Почалася війна між збройними силами Української республіки та Збройними силами Півдня Росії.

Перший Зимовий похід (6 грудня 1919 року - 6 травня 1920 року).

Рейдова операція української армії по тилах «білих» і «червоних».

Результат: Ударна група яка складалася з Київської, Запорізької та Волинської дивізій пройшли 2500 км і провели 50 успішних боїв. Зимовий похід дозволив зберегти армію УНР, дав українській делегації преференції при підписанні Варшавської угоди з Польщею.

Другий Зимовий похід (Листопадовий рейд) (жовтень-листопад 1921 року) армії УНР під командуванням генерал-хорунжого Ю.Тютюника. Ціллю походу було сприяння повстанському антирадянському руху в Україні та масовому виступу українського населення.

Результат: поразка військ УНР, знищення більшої частини учасників походу в боях поблизу населеного пункту Базар. Другий Зимовий похід став останньою операцією доби Визвольних змагань 1917 -1921 років.

Бій на Красному полі (15 березня 1939 року) – головний епізод українсько-угорської війни. Сили Карпатської Січі протистояли армії Угорського королівства.

Результат: перемога угорців, що призвела до військової катастрофи Карпатської України та окупації новопроголошеної держави Угорщиною.

Наступ на Янову долину (21 -22 квітня 1944 року) підрозділів УПА проти Бій біля села Новий Загорів (Битва за Загорівський монастир) (8-11 вересня 1943 року) – бойовії дії підрозділу Української Повстанської Армії (УПА) в ході Другої світової війни, проти військ нацистської Німеччини.

Загорівський монастир мав велике стратегічне значення – знаходився на перетині шляхів з різних західноукраїнських регіонів.

Результат: український загін з 44 бійців який протистояв 1500 німцям завдав супротивнику великих втрат однак змушений був відступити. Ці події спричинили черговий виток ескалації війни УПА проти нацистських загарбників.

Битва під Гурбами (21-25 квітня 1944 року) в ході Других визвольних змагань, частин УПА проти військ НКВС СРСР. Одна з найбільших операцій УПА проти комуністичних сил.

Результат: успіх військ НКВС, великі втрати радянських військ (більше 1 тис. загиблих). Перехід УПА до фази партизанської війни.

ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ І СОБОРНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (З 2014 РОКУ)

Бої за Славянськ (12 квітня-5 липня 2014 року) між ЗС України, частинами Націгвардії, добровольчими підрозділами та проросійськими бойовиками. Перша масштабна операція Війни на сході України.

Результат: перемога України, відступ бойовиків.

Літній наступ української армії (липень-серпень 2014 року) – активні наступальні дії в ході яких українські сили у запеклих боях нанесли ряд поразок супротивнику та звільнили 2/3 території Донбасу.

Результат: успіх ЗС України, що призвів до прямого вторгнення ЗС РФ на східні українські території та ескалації українсько-російського протистояння.

Бої за Донецький аеропорт (26 травня 2014 року – 22 січня 2015 року)

Результат: в ході першої фази боїв (травень 2014 року) українські війська завдали поразки ворогу та зайняли плацдарм. Друга фаза – оборонна, що тривала 242 дні. ЗС України змушені були відступити під натиском переважаючих сил, нанісши супротивнику важких втрат. Будівлю аеропорту зруйновано.

Битва на Дебальцевській дузі (28 липня 2014 року – 18 лютого 2015 року) – найбільш масштабне збройне зіткнення українсько-російського конфлікту, одна з найбільших військових операцій в Європі з часів Другої світової війни.

Результат: незважаючи на те, що українські сили змушені були залишити плацдарм ворог не зміг реалізувати свій стратегічний задум. Український фронт не було прорвано. Втрати супротивника склали близько 4 тис. осіб вбитими та 150 одиниць техніки.

СПИСОК ПРАВИТЕЛІВ РУСІ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ УТВОРЕНЬ

СЕРЕДНІ ВІКИ

КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА (ДОБА РОЗКВІТУ)

1. Олег I Віщий (882-912)
2. Ігор I Старий (912-945)
3. Ольга (регент) (945-964)
4. Святослав I Завойовник (964-972)
5. Ярополк I (972 – 978)
6. Володимир I Великий (978 – 1015)
7. Святополк I Окаянний (перше правління - 15 липня 1015 – 26 листопада 1015); (друге правління - серпень 1018 – зима 1019)
8. Ярослав I Мудрий (перше правління – листопад 1015 – серпень 1018); (друге правління – зима 1019 – лютий 1054)

9. Ізяслав I (перше правління - 1054 – 1068); (друге правління – травень 1069 – березень 1073); (третє правління – липень 1077 – жовтень 1078)
10. Всеслав I Полоцький (вересень 1068 – квітень 1069)
11. Святослав II (березень 1073 – грудень 1076)
12. Всеволод I (жовтень 1078 – квітень 1093)
13. Святополк II (1093 – 1113)
14. Володимир II Мономах (1113 – 1125)
15. Мстислав I Великий (1125 – 1132)

ПРАВИТЕЛІ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1. Роман I Хоробрий (1199 – 1205)
2. Данило I Галицький (1238 – 1264) (формально з 1205)
3. Лев I Галицький (1264 – 1301)
4. Юрій I (1301 – 1315)
5. Андрій I та Лев II (1315-1324)
6. Юрій II Болеслав (1324 – 1340)
7. Дмитро – Любарт (формально князь галицький – 1340 – 1349; на Волині – 1340 – 1385)

РАНЬОМОДЕРНА УКРАЇНА

ДЕРЖАВА ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО (ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ГЕТЬМАНАТ)

Гетьмани обох боків Дніпра

1. Богдан Хмельницький (лютий 1648 – 27 липня 1657)
2. Іван Виговський (26 серпня 1657 – 11 вересня 1659)
3. Юрій Хмельницький (28 вересня 1659 – 13 січня 1663)
4. Петро Дорошенко (8 червня 1668 – 9 березня 1669)
5. Іван Самойлович (титулярний – 17 березня 1674 – 30 серпня 1678)
6. Іван Мазепа (травень 1704 – 21 вересня 1709)

Правителі Лівобережного Українського гетьманства

1. Іван Брюховецький (18 червня 1663 – 8 червня 1668)
2. Даміан Многогрішний (17 грудня 1668 – 13 березня 1672)
3. Іван Самойлович (17 червня 1672 – 25 липня 1687)
4. Іван Мазепа (25 липня 1687 – 21 вересня 1709 (фактично до 6 листопада 1708))
5. Іван Скоропадський (6 листопада 1708 – 3 липня 1722)
6. Павло Полуботок (наказний гетьман) (1722 – 1724)

7. Данило Апостол (20 червня 1727 – 17 січня 1734)
8. Кирило Розумовський (22 лютого 1750 – 10 листопада 1764)

Правителі Правобережного Українського гетьманства

1. Павло Тетеря (13 січня 1663 – липень 1665)
2. Степан Опара (червень – серпень 1665)
3. Петро Дорошенко (10 жовтня 1665 – 19 вересня 1676)
4. Петро Суховієнко (червень 1668 – жовтень 1669) (опозиційний до режиму Дорошенка)
5. Михайло Ханенко (вересень 1669 – березень 1674) (опозиційний до режиму Дорошенка)
6. Юрій Хмельницький (липень 1677 – січень 1681)
7. Андрій Могила (січень 1684 – січень 1689)
8. Пилип Орлик (квітень 1710 – травень 1711) (на частині земель Правобережжя)

Гетьман у вигнанні

1. Пилип Орлик (5 квітня 1710 – 26 травня 1742)

XX - XXI СТОЛІТТЯ

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА (УНР)

1. Михайло Грушевський, голова Центральної Ради (4 березня 1917 – 29 квітня 1918)
2. Володимир Винниченко, голова Директорії УНР (14 грудня 1918 – 13 лютого 1919)
3. Симон Петлюра, голова Директорії УНР (13 лютого 1919 – 21 листопада 1920)

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА (ДРУГИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ГЕТЬМАНАТ)

1. Павло Скоропадський, гетьман України (29 квітня 1918 – 14 грудня 1918)

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА (ЗУНР)

1. Євген Петрушевич, голова Української Національної Ради, Президент ЗУНР, диктатор ЗУНР(з 9 червня 1919) (18 жовтня 1918 -15 вересня 1923 (з 18 липня 1919 в еміграції))

КАРПАТСЬКА УКРАЇНА

1. Августин Волошин, президент (15 – 18 березня 1939)

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА

1. Ярослав Стецько, голова Українського Державного Правління (УДП) (30 червня – 12 липня 1941)

НЕЗАЛЕЖНА УКРАЇНА

Президенти

1. Леонід Кравчук (5 грудня 1991 – 19 липня 1994)
2. Леонід Кучма (19 липня 1994 – 23 січня 2005)
3. Віктор Ющенко (23 січня 2005 – 25 лютого 2010)
4. Віктор Янукович (25 лютого 2010 – 22 лютого 2014)
- Олександр Турчинов в.о. Президента України (23 лютого – 7 червня 2014)
5. Петро Порошенко (7 червня 2014 – 20 травня 2019)
6. Володимир Зеленський (з 20 травня 2019)